

לבריאות והצלחת

שמואל בן זכריה וקלרה אידל. מרים בת יהושע ומרתא

פתחיה בן יאיר וחנה. חגית בת שמואל ומרים

וילדיהם דרור הלל ואשר יש'

עודד בן שמואל ומרים. מעין בת אפרים ואורלי

וילדיהם ידידיה רננה שירה אמונה

רועי בן משה ושרה. תמר בת שמואל ומרים

לרפואת חיים שמואל בן סימה

לעילוי נשמת פרל בת רבקה ע"ה

לעילוי נשמת

אלישבע שולביץ ע"ה בת יבלחט"א יעקב אליהו ושרה הורביץ

לעילוי נשמת

הבחור שמואל אלעזר ז"ל בן יבלחט"א נתן ואביבה הורביץ

דף מ'

שתי אמות שהיו בשושן הבירה

על שער המזרח של העזרה, היה יציע, שהיה נקרא שושן הבירה, על שהיה מצויר בתבנית שושן הבירה, ובו היו שני מקלות, שאורכם יתר על אורך אמה של משה, [שהוא ששה טפחים בצמצום], האחד היה יתר על אמה של משה אצבע אחת [של גודל, כלומר רבע טפח], והשני היה יתר על אמה של משה שתי אצבעות [של אגודל, כלומר חצי טפח], הקטנה יותר בקרן מזרחית צפונית, והגדולה יותר בקרן דרומית מזרחית.

והסיבה שנעשו אמות אלו, היא, כדי שלא יבואו האומנים לידי מעילה, שכשהקדש היה מתנה עם האומנים לעשות מלאכה, והיו מקבלים עליהם לעשות אמה, היו צריכים לעשות מעט יותר, [תמורת תשלום הראוי לעבודת אמה מצומצמת], כי אם היו עושים בדקדוק, שמא היו מחסרים מעט, ונמצא נהנים מהקדש שלא כדין.

וכשהיו עושים אומנות של בניין, היו צריכים להוסיף לכל אמה אצבע שלמה, אבל כשהיו עושים אומנות של כסף וזהב, שהיא יקרה יותר, לא היו צריכים להוסיף כל כך, ודי היה בתוספת של חצי אצבע לכל אמה.

מומי ביצים שהבכור נשחט עליהם

א. שתי ביצים בכיס אחד.

לדברי הכל, בכור שיש לו שתי ביצים בכיס אחד, נידון כבכור שיש לו ביצה אחת בלבד, והרי זה מום קבוע שהבכור נשחט עליו.

ב. ביצה אחת ושני כיסים.

נחלקו חכמים, מה הדין, כשיש בבהמה שני כיסים, ויש בהם ביצה אחת בלבד.

לדעת תנא קמא – מאחר שאין בבכור אלא ביצה אחת, הרי זה מום קבוע, [כמי שנתמעכה ביצה אחת ונותרה בו ביצה אחת], והבכור נשחט עליו.

ולדעת רבי ישמעאל – מאחר שיש בבכור שני כיסים, בידוע שיש לו שני ביצים, שאין כיס בלא ביצה, ואם כן אין בבכור מום, ואינו נשחט.

ולדעת רבי עקיבא – כשיש בבכור שני כיסים, ויש בהם ביצה אחת, אף על פי שיש בו ביצה שניה בלועה בגוף, פעמים הוא נידון כבעל מום, ופעמים אינו נידון כבעל מום, והדבר תלוי באופן שבו בלועה הביצה השניה בגוף, וניתן לבדוק זאת על ידי העמדת הבהמה על עכוזה [=עגבותיה] ומיעוץ ומשמוש בכיס ובכסלים, שאם על ידי מיעוץ זה הביצה הנוספת יוצאת מן הגוף, הרי זה נידון כבכור שיש לו שני ביצים, ואין בו מום, ואינו נשחט. ואם גם על ידי מיעוץ זה, לא יוצאת הביצה הנוספת מן הגוף, אף על פי שהיא בתוכו, ודבוקה בכסלים, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

ומעשה בפירן [=שם של כפר. וייג בפרה] של בית מנחם, שמיעכו בה, ולא יצאה ביצה שניה, ונשחטה הבהמה, ונמצאת ביצה שניה דבוקה בכסלים. והתיר רבי עקיבא, כי לדעתו, כל שאינה יוצאת על ידי מיעוץ, נידונית כחסרה. אבל רבי יוחנן בן נורי אסר, [וניתכן שדעתו כדעת רבי ישמעאל, שבכל אופן שיש בבהמה שני כיסים, היא נידונית כמי שיש בה שני ביצים, אף שאין הביצה השניה יוצאת על ידי מיעוץ]. אמר לו רבי עקיבא לרבי יוחנן בן נורי, עד מתי אתה מכלה ממונן של ישראל. אמר לו רבי יוחנן בן נורי לרבי עקיבא עד מתי אתה מאכיל ישראל קדשים בחוץ, [שאיין בו מום, ובקדושתו הוא].

מומי רגליים שהבכור נשחט עליהם

א-ב. בעלת חמש רגלים או בעלת שלוש רגלים.

בכור שהיו לו שלוש רגלים קדמיות, [שעם שתי האחוריות יש לו חמש רגלים], או שהיתה לו רגל קדמית אחת, [שעם שתי האחוריות יש לו שלוש רגלים], הרי זה מום קבוע, שהבכור נשחט עליו ונאכל במדינה.

וכל זה כשהיה המום ברגליו הקדמיות, אבל כשהיה הדבר ברגליו האחוריות, שהיתה לו רגל אחת בלבד, וחסרה אחת, הרי זה טרפה, והוא הדין כשהיתה לו רגל אחורית יתרה, כי כל יתר כנטול דמי.

ג. רגליו קלוטות.

בהמה טהורה מפריסה פרסה ושוסעת שסע

כלומר פרסותיה חלוקות לשתיים ואינן עגולות אלא ארוכות. וחמור וסוס פרסותיהם עגולות ואינן סדוקות אלא הכל חלק אחד.

ובכור בהמה טהורה שהיו פרסותיו דומות לפרסות החמור, אף בדבר זה בלבד, שהיו הפרסות עגולות, **כפרסות החמור**, [אף על פי שהיו סדוקות כפרסות בהמה טהורה], הרי זה מום שהבכור נשחט עליו.

ד. שחול.

בכור שנשמטה ירכו, אף שהגיד שהיא מחוברת בו עדיין קיים, הרי זה מום שהבכור נשחט עליו, ונאכל במדינה. [אבל כשנתאכל גם גיד הירך, הרי זה טרפה].

ה. כסול.

בכור שאחת מירכיו גבוהה מחברתה, כגון שמקום חיבור ירך אחת הוא בגובה הכסלים, ומקום חיבור ירך שניה הוא למעלה מן הכסלים, הרי זה מום שהבכור נשחט עליו.

ו. שרוע.

בכור שנשתרבה לו ירך אחת, כלומר שנעשית גדולה מחברתה, הרי זה מום שהבכור נשחט עליו.

ז. שבר.

בכור שנשברה ידו או רגלו, אף על פי שאין השבר נראה מבחוץ, אם השבר ניכר על ידי הילוך הבהמה, שהיא צולעת, הרי זה מום ניכר, והבכור נשחט עליו.

שלושה מומים שהוסיף אילא ביבנה

כל המומים שנזכרו בפרקנו עד עתה שהבכור נשחט עליהם, מנאם רבי אילא ביבנה, והודו לו חכמי דורו.

ועוד שלושה מומים אחרים מנה, ולא הודו לו בהם חכמי דורו, ורק כשבאו בי"ד של אחריהם, הודו שנחשבים הם מומים. ואלו הם:

א. גלגל עינו עגול כשל אדם.

גלגל העין יש בו שחור [=אישון]. וסירא [=ההיקף של השחור], ולבן [=שומן העין]

- י"ג שהשחור של גלגל העין של בהמה עגול כשחור של גלגל העין של אדם, אבל הסירא והלבן של גלגל העין של בהמה, אינם עגולים כסירא ולבן של גלגל העין של אדם. ואם ארע בבכור שהיה הסירא והלבן של גלגל עינו עגול, כסירא ולבן של גלגל עינו של אדם, הרי זה מום והבכור נשחט עליו.

- וי"ג שהסירא והלבן של גלגל העין של בהמה, עגולים כסירא ולבן של גלגל העין של אדם, אבל השחור של גלגל העין של בהמה, אינו עגול כשחור של גלגל העין של אדם. ואם ארע בבכור, שהיה השחור של גלגל עינו, עגול, כשחור של גלגל עינו של אדם, הרי זה מום והבכור נשחט עליו.

ב. פיו דומה כשל חזיר.

פיו של חזיר שפיד [=עגול כשפוד], ופריס [=שפה עליונה ולחיים עליונים עודפים על התחתונים].

ואם היה פה בכור בהמה טהורה דומה לחזיר, בכך שהוא פריס כמותו, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

ג. ניטל רוב המדבר בלשונו.

לדעת תנא קמא בברייתא – רק אם ניטל רוב של כל לשון הבכור, הרי זה מום שהבכור נשחט עליו.

אולם לדעת משנתנו ורבי יהודה – אף כשלא ניטל רוב של כל הלשון, אלא רק רוב של חלק הלשון המתנועע, שאינו מחובר לחיך, שעל ידו נעשה הדיבור, הרי זה מום שהבכור נשחט עליו.

אשה המפלת דמות בהמה וחיה ועוף

לדעת רבי מאיר, אשה המפלת כדמות בהמה חיה ועוף, בין טמאים בין טהורים, דינה כמפלת וולד אדם, שכשהפילה זכר, יש לה שבעה ימי טומאה, ושלושים ושלושה ימי טהרה, [עד יום ארבעים ללילה]. וכשהפילה נקבה, יש לה ארבעה עשר ימי טומאה, וששים ששה ימי טהרה, [עד יום שמונים ללילה]. וכשהפילה ספק זכר ספק נקיבה, מספק יש לה ארבעה עשר ימי טומאה, [שמא היתה נקבה], ואחריהם ימי טהרה רק עד יום ארבעים, [שמא היה זכר].

והסיבה לכך, שדמות בהמה חיה ועוף נידונים כולד אדם, כי דומים הם לאדם בגלגל העין, [והכוונה לכך, שדומים לו בחלק מגלגל העין, כפי שנתבאר לעיל].

מומים נוספים שהבכור נשחט עליהם

לחי תחתון עודף על העליון.

לעיל נתבאר, שנחלקו חכמים ואילא, האם בכור נידון כבעל מום, כשפיו דומה לחזיר, בכך ששפתו ולחי העליון עודפים על התחתון.

אכן כל זה כשהלחי העליון עודף על התחתון, אבל כשעצם הלחי התחתון עודף על העליון, הכל מודים שהבכור בעל מום ונשחט על כך. [ודווקא כשעצם הלחי התחתון עודף על העליון, אבל כשרק השפה התחתונה עודפת על העליונה, אין

זה מום בבהמה, אלא באדם בלבד, כפי שיתבאר

בעזה"י בדף מ"ד].

אוזן כפולה.

גדי שהיתה אוזנו כפולה, כלומר שבמקום שראויה להיות אוזן אחת, יש לו אוזן בתוך אוזן, אם לשתי אוזניים אלו יש סחוס אחד, שנכפל סחוס העליון לתוכו, ונתחבר למטה, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו. ואם לכל אוזן יש סחוס בפני עצמו, אין זה מום.

פיו בלום.

- י"מ שפה בלום הוא פה קצר וקטן. ואם הפה קצר משום שכל חלקי הפה קטנים, ומתאימים זה לזה, אין כאן מום. אבל אם הפה קצר רק מחמת העצם, שהשפתיים פתוחות יפה, אבל הלחיים אדוקות זו בזו, ואינו יכול לפותחן, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

- וי"מ שפה בלום הוא פה נפוח. ואם הפה נפוח מחמת הרוח שנכנסה בו, אין זה מום קבוע, כי חוזר לקדמותו. אבל אם הפה נפוח מחמת העצם, שהיא עבה ביותר, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

רגליו מבולמות.

- י"מ שרגלים מבולמות הן רגלים קצרות. ואם הרגליים קצרות משום שכל חלקיהן קטנות, ומתאימות זו לזו, אין כאן מום. אבל אם הן קצרות רק מחמת העצם, שהעצמות קצרות, והבשר מרחיב מלמטה ויוצא, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

- ומסתבר שי"מ שרגלים מבולמות הן רגלים נפוחות. ואם הן נפוחות מחמת הרוח שנכנסה בהן, אין זה מום קבוע, כי חוזר לקדמותו. אבל אם הן נפוחות מחמת העצם, שהיא עבה ביותר, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

זנב הגדי שהוא דומה לשל חזיר.

זנב החזיר הוא דק ועגול, וזנב הגדי עבה ואינו עגול. ולדעת רבי חנינא בן גמליאל, אם היה זנב הגדי עגול כשל חזיר, אף על פי שאינו דק כשל חזיר, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

זנב שאין בו חוליות כראוי.

זנב הגדי, יש בו שתי חוליות. ואם היתה בו רק חוליה אחת, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

וזנב הטלה, יש בו שלוש חוליות. ואם היו בו רק שתי חוליות, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

יבלת.

(א) יבלת שיש בה עצם.

— בכל מום בגוף נחשבת כמום גמור, והבכור נשחט עליה, וזהו שנאמר בכתוב "עֲנֵת או שָׁבוֹר או חָרוץ או יִבְלַת או גָּרַב או יִלְפַת לֹא תִקְרִיבוּ אֵלֶּה לְהִיאֵשׁ לֹא תִתְּנוּ מִקֵּם עַל הַמִּזְבֵּחַ לַה'".

(ב) יבלת שאין בה עצם.

— בגוף הבהמה אינה נחשבת כמום כלל, והבהמה כשרה להקרבה, [ורק באדם היא נחשבת כמום, וזהו ששנינו, בעלי התלתולין פסולים באדם וכשרים בבהמה].

— בשחור שבעין נחשבת כמום גמור, והבכור נשחט עליה להיאכל במדינה.

— ובלבן שבעין יש חילוק. אם אין בה שיער, הרי היא כיבלת שבגוף, שאינה נחשבת כמום כלל, והבהמה כשרה להקרבה. אבל אם יש בה שער, מגונה היא בכך, ולכן אף שאינה נחשבת כמום, שהבכור נשחט עליו, מכל מקום פוסלת היא את הבהמה מהקרבה, [וזו היא יבלת ששנינו שאין שוחטים עליה את הבכור לא במקדש ולא במדינה].

נפגמה עצם יד או רגל.

בכור שנפגמה [=חסרה] עצם ידו או רגלו והמום נראה הרי זה מום שהבכור נשחט עליו.

נפרקה עצם פיו.

בכור שנפרקה בו עצם הפה שבה השניים קבועות, והיה הדבר למעלה מן החניכיים, הרי זה מום שהבכור נשחט עליו.

עינו אחת גדולה ואינו אחת קטנה.

במשנה מבואר שאם היתה עין אחת גדולה ועין אחת קטנה הרי זה מום, [ולא נתבאר, האם הכוונה שאחת גדולה ושניה קטנה, או די בכך שאחת גדולה ושניה כתקנה, או אחת קטנה ושניה כתקנה], ומשמע קצת מתוך המשנה, שכל שהדבר ניכר לעין הרואה בלא מדידה, הרי זה מום [שכך מבואר במשנה במראה ולא במידה ולכאורה הכוונה בין לעניין עין גדולה וקטנה ובין לעניין אוזן גדולה וקטנה אלא שיתכן שאין הכוונה אלא לעניין אוזן גדולה וקטנה].

ובברייתא אמרו, שגדולה היינו כשל עגל, וקטנה היינו כשל אווז, ולא נתבאר אם הברייתא באה לפרש את המשנה, [ואם כן לא די בכך שהגודל והקוטן נראה בעיניים, אלא יש לו שיעור], או שהברייתא באה ללמד דין חדש.

ומאחר שלא נתבאר הדבר בסוגיה, לכאורה יתכן להבין זאת בכמה אופנים, [ונסדרו מהחמור אל הקל].

א. המשנה והברייתא מלמדות דינים שונים. המשנה מלמדת, שכל שתהא עין אחת שונה מחברתה, באופן שהדבר ניכר לעין הרואה, הרי

זה מום, בין שאחת גדולה ואחת כונקנה, ובין שאחת קטנה ואחת כתקנה. והברייתא מלמדת, שכל שתהא עין גדולה ביותר, כשל עגל, או קטנה ביותר, כשל אווז, אף שאינה שונה מחברתה, [כגון ששתיהן גדולות או ששתיהן קטנות], הרי זה מום.

ב. המשנה והברייתא מלמדות דין אחד, והוא, שכשתהא עין שונה מחברתה בשיעור גדול, כגון שאחת גדולה כשל עגל ושניה כתקנה, או אחת קטנה כשל אווז ושניה כתקנה, מאחר ששונות כל כך הרי זה מום.

ג. המשנה והברייתא מלמדות דין אחד, והוא, שכשיהיו העיניים שונות כל כך זו מזו, שהאחת גדולה כשל עגל, והשניה קטנה כשל אווז, הרי זה מום.

אוזנו אחת גדולה ואוזנו אחת קטנה.

בכור שניכר לכל אף בלא מדידה, שאוזנו אחת גדולה ואוזנו אחת קטנה, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

ביצה אחת גדולה וביצה אחת קטנה.

לדעת רבי יהודה – אם היתה ביצה אחת גדולה ואחת קטנה, והגדולה היא פי שתיים מהקטנה, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

ולדעת חכמים – אין זה מום, ואפילו היתה הקטנה קטנה כל כך, כגודל של פול, הרי זה כשר.

זנב העגל שאינה מגיעה לארכוב.

כל העגלים, זנבם מגיע לכל הפחות לארכוב [=ברד], הוא מקום חיבור השוק והירך, [ובגמל מקום זה ניכר, שיש שם עצם בולטת, אי"נ זנבו מגיע לאותו מקום], וכשהעגלים גדלים, זנבם גדל ומאריך עד למטה.

ומאחר שאין רגילות שלא יגיע הזנב לארכוב, עגל שזנבו קצר, ואינו מגיע לארכוב, הרי זה מום, והבכור נשחט עליו.

דף מ"א

כל המומים שהבכור נשחט עליהם במדינה, גם כשארעו בשאר קדשים, הקדשים הללו נפסלים להקרבה, ויוצאים לחולין על ידי פדיון.

ואלו שאין שוחטים עליהם

לא במקדש ולא במדינה

עד עתה נתבארו מומים גמורים, הפוסלים את הבכור מהקרבה, ומתירים לשוחטו במדינה.

ויש מומים אחרים, שאינם מומים גמורים, להתיר את הבכור לשוחטו במדינה, אלא רק פוסלים אותו מהקרבה, [וירעה עד שייפול בו מום גמור, ואז ישחט במדינה].

ולהלן יתבארו מה הם המומים הללו, שאינם מומים גמורים להתיר את שחיטת הבכור, אלא רק פוסלים אותו מהקרבה.

א. חורוור שאינו קבוע.

לעיל בדף ל"ח באות ח' נתבאר מהו חורוור קבוע, ומשם תבין מהו חורוור שאינו קבוע.

ב. מים שאינם קבועים.

לעיל בדף ל"ח באות ט' נתבאר מהם מים קבועים, ומשם תבין מהם מים שאינם קבועים.

ג. חוטים פנימיות שנפגמו.

החניכיים הפנימיות, הן כל חלק החניכיים, שבו קבועות השיניים הטוחנות, ובכור שנפגמו [=חסרו] חניכיים הפנימיות שלו, נפסל מהקרבה, אבל אינו נשחט במדינה עד שייפול בו מום גמור.

ודווקא כשנפגמו החניכיים הללו, אבל אם נעקרו לגמרי, מום קבוע הוא לשחוט עליו את הבכור במדינה כפי שנתבאר בדף ל"ט.

ד. יבלת.

בכור שיש לו יבלת בלבן שבעינו, ויש ביבלת שער, מגונה היא בכך, ולכן אף שאינה נחשבת כמום שהבכור ישחט עליו, מכל מקום פוסלת היא את הבהמה מהקרבה, כפי שנתבאר לעיל בדף מ'.

ה. גרב.

גרב הוא ממיני השחין ושלושה מיני גרב יש.

האחד הוא יבש מבפנים ומבחוץ, ואין לו רפואה, הוא הנמנה בין המומים בכתוב, "עֲוֹרַת או שְׁבוּר או חָרוץ או יִבְלַת או גָּרֵב או יִלְפָּת לא תִּקְרִיבוּ אֵלָהּ לַה' וְאִשָּׁה לא תִּתְּנֶנּוּ מִקֶּהם עַל הַמִּזְבֵּחַ לַה'", ופעמים הוא נקרא חרס, על שם שהוא יבש כחרס, כמו בכתוב, "יִכְכָּה ה' בְּשָׁחִין מִצְרַיִם וּבִטְחָרִים וּבַגָּרֵב וּבַחֲרָס אֲשֶׁר לא תוּכַל לְהִרְפָּא".

השני הוא יבש מפנים ולח מבחוץ, וגם הוא אין לו רפואה.

ושני אלו מומים גמורים הם והבכור נשחט עליהם.

ויש גרב שלישי, הוא לח מבפנים ומבחוץ, ולו יש רפואה, ולכן אין הבכור נשחט עליו, אלא שנפסל מהקרבה בלבד.

ו. חזזית.

גם חזזית היא ממני השחין. ושני מיני חזזית יש. האחת היא חזזית המצרית, שהובאה על מצרים במכת שחין, והיא מום גמור, שהבכור נשחט עליו, והוא הנקרא בתורה ילפת, "עֲוֶרַת או שָׁבוֹר או חָרוֹץ או יִבְלֵת או גָּרַב או יִלְפֵת לא תִקְרִיבוּ אֵלָהּ לַה' וְאִשָּׁה לֹא תִתְּנוּ מִקֶּהם עַל הַמִּזְבֵּחַ לַה'" [ונקרא כן, על שם שאין לו רפואה, ולופת את האדם עד יום מותו].

והשניה היא חזזית **סתם**, ויש לה רפואה, ואינה מום גמור, ולכן אין הבכור נשחט עליו, אלא שנפסל מהקרבה בלבד.

ז-ח-ט. זקן חולה ומזוהם [=מסריח].

נאמרו בתורה שלושה מיעוטים "וְאִם (א) מִן הַצֹּאן קִרְבָּנוּ (ב) מִן הַכְּשָׁבִים או (ג) מִן הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יִקְרִיבוּ", ללמד, שלא כל צאן וכל הכשבים וכל העיזים קרבים, אלא חלק מהם בלבד, ובאו שלושה מיעוטים אלו ללמד, שאין מקריבים (א) לא בהמה זקנה, (ב) ולא בהמה חולה, (ג) ולא בהמה מזוהמת.

ומכאן שבכור זקן, או חולה, או מזוהם, אינו קרב. אבל אין הדברים הללו נחשבים כמום, שיהיה מותר לשוחטו במדינה, ויש להמתין עד שיפול בו מום כדי שישחטוהו במדינה.

והוצרכה תורה ללמד בפירוש שכל השלושה הנ"ל פסולים, ולא די היה לכתוב חלק מהם, וללמוד בבניין אב שגם האחרים פסולים.

- כי אם היה מיעוט לזקן בלבד, היה מקום לומר, שדווקא זקן פסול, כי אינו יכול לחזור לקדמותו, אבל חולה שיכול לחזור לקדמותו יהיה כשר.

- ואם היה מיעוט לחולה בלבד, היה מקום לומר, שדווקא חולה פסול, כי נשתנה משאר בהמות, אבל זקן שאינו שונה משאר בהמות, שכולם עומדות לזקנה, יהיה כשר.

- ואם היו שני מיעוטים, לזקן ולחולה, היה מקום לומר, שדווקא זקן וחולה פסולים, כי כחושים הם מחמת החולי והזקנה, אבל מזוהם שאינו כחוש יהיה כשר.

י-יא-יב-יג-יד. רובע ונרבע נעבד מוקצה ונוגח.

נאמרו בתורה ארבעה מיעוטים, "דִּבַּר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אָדָם פִּי יִקְרִיב מִקָּם קִרְבָּן לַה' (א) מִן הַבְּהֵמָה (ב) מִן הַבָּקָר (ג-ד) וּמִן הַצֹּאן תִּקְרִיבוּ אֶת קִרְבָּנְכֶם", ללמד, שלא כל הבהמה וכל הבקר וכל הצאן קרבים, אלא חלק מהם בלבד, ובאו ארבעה מיעוטים אלו ללמד, שאין מקריבים (א) לא בהמה שרבעה אדם או נרבעה לו, (ב) ולא בהמה שעבדו אותה עבודה זרה, (ג) ולא בהמה שהקצו אותה לעבודה זרה. (ד) ולא בהמה שהרגה את האדם.

ולעניין רובע ונרבע ונוגח, כשיש עדים בדבר, דין פשוט הוא שאינם קרבים, כי דינם למיתה, ואסורים בהנאה. והכתוב הזה בא ללמד עליהם, שגם כשאין שני עדים בדבר, ואינם חייבים מיתה, מכל מקום אם יש עד אחד על כך, או הבעלים עצמם מעידים על כך, הרי אלו נפסלים מהקרבה.

ומכל מקום למדנו, שבכור רובע, או נרבע, או נעבד, או מוקצה, או נוגח, אינו קרב. אבל אין הדברים הללו נחשבים כמום, שיהיה מותר לשוחטו במדינה, ויש להמתין עד שיפול בו מום כדי שישחטוהו במדינה.

טו. טומטום.

דין בכור טומטום, יתבאר בעזה"י להלן בסוף דף זה, ובתחילת דף מ"ב.

טז. אנדרוגינוס.

לדעת תנא קמא – אנדרוגינוס הוא ספק זכר ספק נקיבה, ולכן, כשהוא בכור, [עד שיפול בו מום], אינו נשחט לא במקדש ולא במדינה. במקדש אינו נשחט, שמא נקבה הוא, ולא בכור זכר, ואם כן אינו קדוש בבכורה כלל. ובמדינה אינו נשחט, שמא בכור זכר הוא, ומאחר שאין בו מום, אסור לשוחטו במדינה, [וכמו כן, מחמת הספק אסור הוא בגיזה ועבודה]. ואין לומר שנקבות שבו תיחשב כחריץ, שהוא מום, [כמו שנאמר "עֲוֶרַת או שָׁבוֹר או חָרוֹץ או יִבְלֵת או גָּרַב או יִלְפֵת לא תִקְרִיבוּ אֵלָהּ לַה'"], ואם כן, ממה נפשך ישחט במדינה, שכן אפילו אם הוא זכר וקדוש בבכורה, מכל מקום יש בו מום, ויהיה מותר לשוחטו במדינה. והסיבה שאין לומר שהנקבות תיחשב כחריץ, כי לא נאמר מום זה של "חרוץ", אלא כשהחריץ בעצם, אבל לא כשהחריץ בבשר. [אביי לומד זאת בהיקש שנאמר "או שָׁבוֹר או חָרוֹץ", להקיש חרוץ לשבור, ללמד, שכשם ששבור הוא בעצם, כך חרוץ הוא בעצם. ורבא לומד זאת מסברא, שכן "גָּרַב" האמור במומים, הוא שחין יבש כחרס, וזהו נגע בבשר שהוא יבש כחרס ומשוקע וחרוץ בבשר, ואם "חרוץ" האמור במומים, הוא חרוץ בבשר, כל שכן ש"גָּרַב" הוא מום, שהרי הוא חרוץ עם נגע, ולא היה צורך לכותבו, ומתוך שנכתב "גָּרַב", יש ללמוד, ש"חרוץ", כלומר חריץ בלא נגע, אינו מום בבשר, אלא בעצם].

ולדעת רבי ישמעאל – בכור אנדרוגינוס נשחט במדינה, כי אפילו אם הוא נחשב כזכר, ומתקדש בבכורה, נקבות שבו נחשבת כמום של "חרוץ", [כי לדעתו מום של "חרוץ" אמור אף בבשר, כי (א) אין ללמוד בהיקש, מהכתוב "או שָׁבוֹר או חָרוֹץ", שכשם

ולדעת רבי ישמעאל – בכור אנדרוגינוס נשחט במדינה, כי אפילו אם הוא נחשב כזכר, ומתקדש בבכורה, נקבות שבו נחשבת כמום של "חרוץ",

[כי לדעתו מום של "חרוץ" אמור אף בבשר, כי (א) אין ללמוד בהיקש, מהכתוב "או שָׁבוֹר או חָרוֹץ", שכשם

ולדעת רבי ישמעאל – בכור אנדרוגינוס נשחט במדינה, כי אפילו אם הוא נחשב כזכר, ומתקדש בבכורה, נקבות שבו נחשבת כמום של "חרוץ",

[כי לדעתו מום של "חרוץ" אמור אף בבשר, כי (א) אין ללמוד בהיקש, מהכתוב "או שָׁבוֹר או חָרוֹץ", שכשם

ולדעת רבי ישמעאל – בכור אנדרוגינוס נשחט במדינה, כי אפילו אם הוא נחשב כזכר, ומתקדש בבכורה, נקבות שבו נחשבת כמום של "חרוץ",

[כי לדעתו מום של "חרוץ" אמור אף בבשר, כי (א) אין ללמוד בהיקש, מהכתוב "או שָׁבוֹר או חָרוֹץ", שכשם

ולדעת רבי ישמעאל – בכור אנדרוגינוס נשחט במדינה, כי אפילו אם הוא נחשב כזכר, ומתקדש בבכורה, נקבות שבו נחשבת כמום של "חרוץ",

[כי לדעתו מום של "חרוץ" אמור אף בבשר, כי (א) אין ללמוד בהיקש, מהכתוב "או שָׁבוֹר או חָרוֹץ", שכשם

ולדעת רבי ישמעאל – בכור אנדרוגינוס נשחט במדינה, כי אפילו אם הוא נחשב כזכר, ומתקדש בבכורה, נקבות שבו נחשבת כמום של "חרוץ",

[כי לדעתו מום של "חרוץ" אמור אף בבשר, כי (א) אין ללמוד בהיקש, מהכתוב "או שָׁבוֹר או חָרוֹץ", שכשם

ולדעת רבי ישמעאל – בכור אנדרוגינוס נשחט במדינה, כי אפילו אם הוא נחשב כזכר, ומתקדש בבכורה, נקבות שבו נחשבת כמום של "חרוץ",

[כי לדעתו מום של "חרוץ" אמור אף בבשר, כי (א) אין ללמוד בהיקש, מהכתוב "או שָׁבוֹר או חָרוֹץ", שכשם

ש"שבור" הוא בעצם, כך גם "חרוץ" הוא בעצם, שהרי יש בכתוב מומים שודאי אינם בעצם, כגרב וילפת, ואם כן, יש לומר שגם מום של "חרוץ" אינו בעצם. ואף שנאמר בכתוב "חרוץ" שהוא חרוץ בלא נגע, הוצרכה תורה לכתוב גם "גרב", שהוא חרוץ עם נגע, ולא היינו יודעים שהוא מום מחמת הכתוב "חרוץ", כי לא כל חרוץ בבשר הוא בכלל "חרוץ", אלא רק חרוץ גלוי, כנקבות וכדומה, ומזה לא היינו יודעים שגם "גרב" הוא מום, כי בו אין החרוץ גלוי, שהרי הוא מכוסה בשחין], ואם כן, מאחר שנקבות נחשבת כמום בזכר, בכור אנדרוגינוס נידון כבכור בעל מום הנשחט במדינה. [ורבא נסתפק האם לדעת רבי ישמעאל אנדרוגינוס הוא זכר ודאי, אלא שיש בו מום, ואם כן הוא נידון כבכור ודאי שיש בו מום, והעובד בו או גוזזו לוקה, וחיבים ליתנו לכהן. או שמודה רבי ישמעאל, שאנדרוגינוס הוא ספק זכר ספק נקבה, ולכן אינו בכור ודאי, והעובד בו או גוזזו אינו לוקה, ואין חיבים ליתנו לכהן, ומכל מקום מאחר שהוא ספק זכר, אסור לגוזזו ולעבוד].

ולדעת חכמים – אנדרוגינוס אינו לא זכר ולא נקבה, אלא בריה בפני עצמה, ואם כן, מאחר שבוודאי אינו זכר, בוודאי אינו מתקדש בבכורה, ודינו כחולין גמורים, המותרים בגיזה ועבודה ונשחטים במדינה. [מתחילה אמרו שדין זה שבכור שאינו זכר אינו מתקדש למד מהכתוב, "כֹּל הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יוֹלַד בְּבִקְרָךְ וּבְצֹאֲנֶיךָ הַזָּכָר תִּקְדִּישׁ לַיהוָה אֶלְקִידָה לֹא תַעֲבֹד בְּבִכּוֹר שׁוֹרְךָ וְלֹא תִגְזוּ בְּכוֹר צֹאֲנֶיךָ", לבדו, שמשמע ממנו, שרק זכר מתקדש, אבל כל שאינו זכר, כגון נקבה ואנדרוגינוס, אינו מתקדש. אולם למסקנת הגמרא, לא די בכתוב אחד, כי אם היה כתוב אחד בלבד, לא היה מוציא אלא נקבה, שאינה זכר, שלא תתקדש, ולכך נאמר כתוב נוסף, "וְהַעֲבַרְתָּ כָּל פֶּטֶר רְחִים לַיהוָה וְכָל פֶּטֶר שֶׁגֵּר בְּהֵמָה אֲשֶׁר יִהְיֶה לָּךְ הַזָּכָרִים לַיהוָה", ללמד שגם אנדרוגינוס שאינו זכר, אינו מתקדש].

עולת בהמה באה מן הזכרים

ולא מנקבות ולא מאנדרוגינוס

שנינו בתורת כהנים, שלכך נאמר בעניין עולת בהמה שתי פעמים זכר, [א] בעניין עולת בקר "אם עלה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו אל פתח אהל מועד יקריב אתו לרצנו לפני ה'". [ב] בעניין עולת צאן "ואם מן הצאן קרבנו מן הפשבים או מן העזים לעלה זכר תמים יקריבנו", ללמד, שעולה באה רק מן הזכרים, [א] ולא מנקבות, [ב] ולא מאנדרוגינוס. [ובדף מ"מ מבואר, ש"א"א שהוא הדין לטומטום, כי לדעתם טומטום נחשב בריה בפני עצמה כמו אנדרוגינוס. ומכל מקום גם לדעת האומרים שטומטום אינו בריה בפני עצמה אלא ספק זכר ספק נקבה הוא פסול לעולה שמא נקבה היא ועולה אינה באה מנקבות].

- וכדעת תנא קמא של משנתנו אין להעמיד את הברייתא הנ"ל בתורת כהנים, שכן לדעת תנא קמא של משנתנו, אנדרוגינוס הוא ספק זכר ספק נקיבה, וספק זה הוא רק לבני אדם, אבל כלפי שמים ידוע אם הוא זכר או נקבה, ואם כן אחר שכבר למדנו מהכתוב "זכר" הראשון, שזכר קרב לעולה, ונקבה אינה קרבה, כבר לימדה תורה גם דינו של אנדרוגינוס, [שכן, אם באמת הוא זכר, הרי זה קרב, ואם באמת הוא נקבה, אינו קרב], ובוודאי לא בא הכתוב "זכר" השני ללמד דינו של אנדרוגינוס, [=דלא אתי קרא למיעוטי ספיקא].

- וכדעת רבי ישמעאל ניתן להעמיד את הברייתא הנ"ל בתורת כהנים, רק אם נאמר, שלדעת רבי ישמעאל, אנדרוגינוס הוא זכר גמור לשאר דברים, ולכן הוצרכה תורה למעטו מהקרבת עולה בפירוש, בכתוב "זכר" השני, ללמד, שלעניין עולה אין להקריב אלא זכר כשאר זכרים, שאין לו נקבות, ולא אנדרוגינוס. [אלא שבדבר זה נסתפק רבא, האם דעת רבי ישמעאל שאנדרוגינוס הוא זכר גמור, או שהוא ספק זכר ספק נקבה. ולא נפשט הספק הזה בגמרא].

- אבל כדעת חכמים, ודאי ניתן להעמיד את הברייתא הנ"ל בתורת כהנים, כי לדעתם אנדרוגינוס הוא בריה שלישית, ואינו לא זכר ולא נקבה, ולכן הוצרכה תורה לכתוב שני מיעוטים, אחד לנקבה, ואחד לאנדרוגינוס.

בכור טומטום

א. סלקא דעתך.

מתוך פירוש רש"י למשנתנו, וכן מדברי הגמרא בתחילת הסוגיה, משמע, שלדברי הכל, טומטום הוא ספק זכר ספק נקיבה, ולכן, כשהוא בכור, אינו נשחט לא במקדש ולא במדינה, [עד שיפול בו מום]. במקדש אינו נשחט, שמא נקבה הוא, ולא בכור זכר, ואם כן אינו קדוש בבכורה כלל. ובמדינה אינו נשחט, שמא בכור זכר הוא, ומאחר שאין בו מום, אסור לשוחטו במדינה. [ואף אחר שיפול בו מום, מאחר שהוא ספק בכור, הרי הוא אסור בגיזה ועבודה, ואינו מותר אלא להישחט].

דף מ"ב

ב. דעת רב חסדא וריש לקיש.

ואכן, לדעת רב חסדא ולדעת ריש לקיש, אין מי שאומר שטומטום הוא בריה בפני עצמה, שאינה לא זכר ולא נקבה, [ואינו כאנדרוגינוס שבו חכמים אומרים שהוא בריה בפני עצמה], אלא לדברי הכל הוא ודאי זכר או ודאי נקבה, אלא

שפעמים מחמת אטימותו אין הדבר ידוע, ולכן אז הוא ספק זכר ספק נקבה, [אבל ודאי הוא זכר או נקבה ולא בריה אחרת].

וכשהוא מטיל מים במקום זכרות, אף על פי שאין זכרותו ניכרת, אין להסתפק בו כלל, ובוודאי זכר הוא לדברי הכל, ולכן כשהוא בכור, קדוש הוא בבכורה, אלא מאחר שאין זכרותו ניכרת, הרי זה כמדם שפוסלו מהקרבה שעל זה אמרה תורה בכמה מקומות שטומטום פסול מהקרבה אבל אין זה מום גמור שישחט במדינה.

וכשהוא מטיל מים במקום נקבות נחלקו תנאים. לדעת חכמים בברייתא, מאחר שהוא משונה משאר בהמות, שאין זכרות ונקבות שלו ניכרים, אף על פי שמטיל מים במקום נקבות, אין הוא ודאי נקבה, כי יש לחוש שמא הוא באמת זכר, וכשנשתנה להיות אטום, נשתנה גם בזה, שנהפכה זכרותו לנקבותו, כלומר נכפל גידו מבפנים, להוציא מימו במקום נקבות, ואם כן כל שמוציא מים במקום נקבות, הרי זה ספק זכר ספק נקבה, ולכן כשהוא בכור אינו נשחט לא במקדש ולא במדינה, במקדש אינו נשחט, שמא נקבה הוא ולא בכור, ובמדינה אינו נשחט, שמא זכר הוא וקדוש בבכורה. ולדעת רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון, אין לחוש לכך שנהפכה זכרותו למקום נקבותו, ומאחר שמטיל מים במקום נקבות, ודאי נקבה הוא ולא זכר, וכשהוא בכור, חולין גמור הוא ולא בכור. וכן הורה רבי אילעאי, שטומטום בכור המטיל מימיו במקום נקבות חולין גמור הוא. וכן דעת ריש לקיש, שלעולם בבהמה אין הטומטום ספק, אלא אם מטיל מים במקום זכרות, ודאי זכר, ואם מטיל מים במקום נקבות, ודאי נקבה, ולא אמרו בכל מקום שטומטום הוא ספק זכר ספק נקבה, אלא באדם, הואיל וזכרותו ונקבותו במקום אחד, [כלומר קרובים זה לזה, ואין להכיר מהטלת מימיו אם זכר הוא או נקבה, מה שאין כן בבהמה, שמקום זכרות רחוק ממקום נקבות, שמקום זכרות באמצע בטנו, ומקום נקבות מאחור].

ג. דעת רבי יוחנן.

ורבי יוחנן אינו מסכים עם האמור לעיל, ולדעתו, חכמי משנתנו חולקים על כל האמור לעיל, ולדעתם, כשם שאנדרוגינוס נחשב כבריה, שאינה זכר ואינה נקבה, כך טומטום נחשב כבריה שאינה זכר ואינה נקבה, ואם כן, כשהוא בכור, [בין מטיל מים כזכר, ובין מטיל מים כנקבה], דינו כחולין גמורים.

ומכל מקום לדעת רבי יוחנן אין הלכה כחכמי משנתנו, כי דעתם דעת מיעוט, שכן תנא קמא ורבי ישמעאל חולקים עליהם, ואומרים שטומטום הוא ספק זכר ספק נקבה.

ולכאורה, לדברי רבי יוחנן, כשטומטום מטיל מים במקום זכרות, מודים תנא קמא ורבי ישמעאל שהטומטום נחשב כזכר, ומכל מקום אינו נשחט לא במקדש ולא במדינה מחמת אטימות זכרותו כנ"ל.

ורק כשהטומטום מטיל מים כנקבה, דעתם שיש להסתפק בו אם זכר הוא או נקבה, כדעת חכמי הברייתא, ולא כדעת רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון.

ומאחר שלדברי רבי יוחנן, תנא קמא של משנתנו, ורבי ישמעאל, כולם מסכימים עם חכמי הברייתא, שטומטום המטיל מים במקום נקבות הוא ספק זכר ספק נקבה, רבי יוחנן לא הסכים עם רבי אילעאי, שאמר, שבכור טומטום המטיל מים כנקבה, חולין גמור הוא, אלא ספק זכר ספק נקבה, ואינו נשחט לא במקדש ולא במדינה.

טומטום ואנדרוגינוס בערכין

בברייתא משמע, שהכתוב בעניין ערכין, "וְהָיָה עֲרֹפֶת הַזָּכָר מִבְּוֹ עֲשָׂרִים שָׁנָה וְעַד בֶּן שָׁשִׁים שָׁנָה וְהָיָה עֲרֹפֶת הַמְּשֵׁים שְׁקֵל כֶּסֶף בְּשֶׁקֶל הַקֹּדֶשׁ. וְאִם נִקְבָּה הוּא וְהָיָה עֲרֹפֶת שְׁלֹשִׁים שְׁקֵל", כך הוא נדרש, "הַזָּכָר" ולא טומטום ואנדרוגינוס, ["הַזָּכָר" ממעט אנדרוגינוס, ו"הַזָּכָר" ממעט אף טומטום]. "וְאִם נִקְבָּה" ולא טומטום ואנדרוגינוס, ["נִקְבָּה" ממעט אנדרוגינוס, ו"וְאִם נִקְבָּה", ממעט אף טומטום]. ומכאן שטומטום ואנדרוגינוס אין להם ערכין, והאומר ערכם עליו, אינו חייב כלום.

לדברי רבי יוחנן באמת כן תתבאר הברייתא, וזה כדעת האומרים שטומטום ואנדרוגינוס, שניהם בריה בפני עצמה הם, ואינם ספק זכר או נקבה, ולכן הכתוב זכר ונקבה ממעט את שניהם, שגם טומטום וגם אנדרוגינוס, אינם לא זכר ולא נקבה.

אבל לדעת רב חסדא, מאחר שאין מי שיאמר שטומטום הוא בריה בפני עצמה, אלא הוא ספק זכר ספק נקבה, אם כן אין למעט טומטום מזכר ונקבה, כי אם באמת הוא זכר, הרי זה זכר, ואם באמת הוא נקבה, הרי זה נקבה, ועל כרחך, האומר ערכו של טומטום עלי, ספק נתחייב ערך זכר, ספק נתחייב ערך נקבה, ולכן מספק, אם רוצה לצאת ידי חובתו, משלם ערך זכר [שהוא הגדול יותר], ובברייתא לא דרשו מהכתוב הנ"ל אלא למעט אנדרוגינוס.

טומטום ואנדרוגינוס בשלמים

קרבת שלמים קרב מזכרים ומנקבות שנאמר "ואם זבח שלמים קרבנו אם מן הקרבן הוא מקריב אם זכר אם נקבה תמים יקריבנו לפני ה'".

ולדעת האומרים שגם טומטום וגם אנדרוגינוס אינם לא זכר ולא נקבה, מהכתוב "אם זכר אם נקבה", יש למעט גם טומטום, וגם אנדרוגינוס, ולכן שניהם אינם קרבים שלמים.

אבל לדעת רב חסדא, שהכל מודים, שטומטום הוא ספק זכר ספק נקבה, ממה נפשך הוא קרב, או כזכר או כנקבה, ולא מיעטה תורה מהכתוב "אם זכר אם נקבה", אלא אנדרוגינוס. [כן משמע מתחילת הסוגיה, אולם מסוף הסוגיה מבואר, שבבהמה הטומטום אינו ספק. אלא, כשמטיל מים במקום נקבה, ודאי נקבה, ואם כן, לכאורה כשר כנקבה. וכשמטיל מים במקום זכר, ודאי זכר, אלא שיתכן שפסול מטעם שהוא אטום כמבואר לעיל. ומיהו, יש אומרים שכשמטיל מים במקום נקבה, הוא ספק זכר ספק נקבה, ואם כן יש לפסול כטומטום זכר. ויל"ע בכל זה].

מלק עופות הפסולים להקרבה

עוף חולין שלא נשחט, כגון שנמלק, הרי הוא נבלה, [ומטמא טומאת נבלות את מי שאוכלו].

אבל קרבנות העוף, דינם במליקה, ואינם נעשים נבילה במליקה, כי כך דינם. וכל זה כשקרבו עופות הכשרים להקרבה, אבל העופות המנויים להלן, שנפסלו להקרבה, אם קרבו ונמלקו, **מאחר שפסולים לקרבן, הרי הם כעופות חולין שנמלקו, שנעשו נבלה. ואלו הם :**

ארבעה כדברי הכל – (א) נעבד. (ב) מוקצה. (ג) אתנן. (ד) מחיר.

ובזה נחלקו תנאים – (ו) לדעת תנא קמא, גם אנדרוגינוס פסול, כי אינו זכר ואינו נקבה, ולכן כשנמלק נעשה נבלה. ולדעת רבי אלעזר, אנדרוגינוס כשר, כי בעופות לא נאמר זכר ונקבה לפסול מי שאינו לא זכר ולא נקבה.

ובזה נחלקו אמוראים – (ה) רב חסדא אומר, שטומטום כשר לדברי הכל, כי ספק זכר הוא ספק נקבה. ויש אומרים שטומטום בריה בפני עצמה, ואם כן לדעת תנא קמא הוא פסול כמו אנדרוגינוס, אבל לדעת רבי אלעזר ודאי שטומטום כשר.

חמישה לא נעשים תמורה ולא עושים תמורה

קדושת תמורה, [שאומר על בהמת חולין, שתהא תמורת בהמת קדשים, ששתיהן קדושות, כמו שנאמר "ואם הקר ימיר בקהמה בקהמה וקהה הוא ותמונתו יקהה קדש"], חלה אף על דברים שקדושה ראשונה לא חלה עליהם, שהאומר על בהמת חולין בעלת מום, שתהא קדושה קדושת קרבן, לא אמר כלום, אבל אם אמר עליה שתהא תמורת בהמת קדשים אחרת, הרי זו מתקדשת.

ויש בהמות שיש בהם פגם גדול יותר ממום, שהוא מונע מהן אף קדושת תמורה.

ואלו הן: **(א) טרפה. (ב) כלאים. (ג) יוצא דופן. (ד) טומטום** [כדעת האומרים בריה הוא] **וי"א יתום** [כדעת האומרים טומטום ספק הוא]. **(ה) אנדרוגינוס.**

ובהמות אלו, כשם שאינן נעשות תמורה לקדשים אחרים, כך כשהן עצמם קדושות, [כגון שנולדו מבהמה כשרה שהוקדשה לקרבן, שהן מתקדשות מחמת האם, מכל מקום] אם אמרו על בהמות אחרות שיהיו תמורת אלו, לא נתקדשו הבהמות האחרות מחמת אלו, [אף כשהבהמות האחרות ראויות להתקדש].

מדיני טומטום אדם

משתי ברייתות בגמרא משמע, שטומטום אדם הוא ספק זכר ספק נקבה, ויש להחמיר עליו לדונו כזכר או כנקבה לחומרא. ולכן:

א. כשקידש אשה – יש לחוש שמא זכר הוא, וראוי לקדש אשה, ולכן אין האשה מותרת לשום אדם, עד שייתן לה הטומטום גט.

ב. וכשנתקדש לאיש – יש לחוש שמא נקבה הוא, וראוי להתקדש לאיש, ומאחר שיש לחוש שחלו הקידושין הללו, האיש המקדש אסור בקרובות הטומטום [כאמו ואחותו], כדין מקדש אשה שאסור בקרובותיה.

ג. מת אחיו בלא בנים – יש לחוש שמא זכר הוא, ואשת המת זקוקה לו, ולכן חולצת לו, כדי שתהא מותרת להינשא לכל אדם, [אבל אינה מתייבמת לו, כי אפילו אם הוא זכר, אינו ראוי לייבם, מאחר שאינו ראוי להוליד, ומי שאינו ראוי להוליד, אינו ראוי לייבם, שנאמר, "לקקים לקחיו שם"]. [וכל זה כשאין אחים נוספים, אבל כשיש אחים נוספים, לא תחלוץ לזה, שמא נקבה הוא, ואין חליצתו מועילה אלא תחלוץ לאח אחר]. [וכל זה כדעת האומרים שכל טומטום הוא ספק סריס, ולא סריס ודאי, ולכן יש לחוש לכך שהוא זכר, ואינו סריס וראוי חליצה, והוא הדין כשיש אחים נוספים וקדם הוא וחלץ יש לחוש לחליצתו, ושוב לא יוכל אח אחר לייבם. אבל לדעת האומרים שכל טומטום הוא סריס בוודאי, הרי זה אינו חולץ, וכשהוא לבדו, אשת אחיו פטורה ממנו בלא כלום, והוא הדין כשיש אחים נוספים, וקדם הוא וחלץ, אין חליצתו כלום, ועדיין ראויה ליבום לאחים האחרים].

ד. קידוש אשה ומת [בלא בניס] – יש לחוש שמא זכר הוא, ותפסו קידושיו, ואשתו זקוקה לייבום או חליצה, ולכן תחלוץ לאחיו, כדי להיות מותרת להינשא לכל אדם.

ולדעת תנא אחד אשתו יכולה גם להתייבם לאחיו. ולדעת תנא שני אשתו אינו יכולה להתייבם לאחיו.

- מתחילה רצו לומר, שלדברי שני התנאים הללו, סריס חמה שלא היה ראוי להוליד מעולם, אינו ראוי לייבם, [כדעת רבי עקיבא], וכמו כן, אשתו אינה ראויה להתייבם. ובזה נחלקו,

לדעת התנא השני, אף אם טומטום זה זכר היה, מאחר שנשתנה טומטום זה משאר זכרים, שזכרותו אטומה, יש לחוש שנשתנה גם בדבר זה שהוא סריס חמה, ולכן אשתו אינה מתייבמת.

ולדעת התנא הראשון, אין לחוש למה שלא ראינו, ומאחר שלא ראינו שהוא סריס חמה, אין לחוש לכך, ואם כן, אין סיבה לאסור אותה לייבום, כי אם הטומטום היה זכר, מן הסתם לא היה סריס, ולא פסל את אשתו מיבום.

- אולם ניתן לבאר את מחלוקתם גם באופן אחר, והוא, שלדברי שני התנאים הללו, אף אם טומטום זה זכר היה, מאחר שנשתנה טומטום זה משאר זכרים, שזכרותו אטומה, יש לחוש שנשתנה גם בדבר זה שהוא סריס חמה. אלא שבזה נחלקו,

דעת התנא הראשון, כדעת רבי אליעזר, שסריס חמה ראוי לייבם, [כי יש לו רפואה], וכמו כן אשתו ראויה להתייבם.

ודעת התנא השני כדעת רבי עקיבא, שסריס חמה אינו ראוי לייבם, וכמו כן אשתו ראויה להתייבם. [וזה כדעת רבי יוסי ברבי יהודה האומר שלדעת רבי עקיבא טומטום הוא ספק סריס ולכן מחמת הספק, יחלוץ ולא ייבם. אבל לדעת רבי יהודה, דעת רבי עקיבא, שכל טומטום הוא סריס בוודאי, ואם כן, אשתו פטורה מיבום ומחליצה, ומותרת לכל אדם בלא כלום, אפילו אם נקרע ונמצא זכר].

סליק פרק על אלו מומין

פרק שביעי מומין אלו

דף מ"ג

[אדם] – [ויקרא כ"א ט"ז-כ"ד] וידבר ה' אל משה לאמר. דבר אל אהרן לאמר איש מזרעך לדרתם אשר יהיה בו מום לא יקרב להקריב לחם אלהיו. כי כל איש אשר בו מום לא יקרב איש עור או פסח או חרס או שרוע. או איש אשר יהיה בו שבר רגל או שבר יד. או גבן או דק או תבלל בעינו או גרב או ילפת או מרוח אשף. כל איש אשר בו מום מזרע אהרן הכהן לא יגש להקריב את אשי ה' מום בו את לחם אלהיו לא יגש להקריב. לחם אלהיו מקדשי הקדשים ומן הקדשים יאכל. אף אל הפרכת לא יבא ואל המזבח לא יגש כי מום בו ולא יחלל את מקדשי כי אני ה' מקדשם. וידבר משה אל אהרן ואל בניו ואל כל בני ישראל.

[קדשים] – [ויקרא כ"ב כ"ד] כל אשר בו מום לא תקריבו כי לא לרצון יהיה לכם. ואיש כי יקריב זבח שקמים לה' לפלא נדר או לנדבה בפקר או בצאן תמים יהיה לרצון כל מום לא יהיה בו. עורת או שבור או חרוץ או יבלת או גרב או ילפת לא תקריבו אלה לה' ואשה לא תתנו מהם על המזבח לה'. ושור ושה שרוע וקלוט נדבה תעשה אתו ולגדר לא ירצה. ומעוף וכתות ונתוק וקריות לא תקריבו לה' ובאזככם לא תעשו.

[בכור] – [דברים ט"ו י"ט-כ"ג] כל הבכור אשר יולד בבקר ובצאנך תזכר תקדיש לה' אלקיך לא תעבד בכור שורך ולא תגו בכור צאנך. לפני ה' אלקיך תאכלנו שנה בשנה במקום אשר יבחר ה' אתה ובייתך. וכי יהיה בו מום פסח או עור כל מום רע לא תזבחנו לה' אלקיך. בשעריך תאכלנו הטמא והטהור יחדו כצבי וכאיל. רק את דמו לא תאכל על הארץ תשפכו כמים.

למה נכתבו בתורה שלוש פרשיות בעניין פסול מומים

בשלוש מקומות נאמר שהמום פוסל. (א) בעניין כהנים נאמר, שכשיש בהם מום, הם פסולים לעבודה. (ב) בעניין הקרבנות נאמר, שכשיש בהם מום הם פסולים להקרבה. (ג) בעניין הבכור נאמר, שכשיש בו מום הוא פסול מהקרבה ונשחט במדינה.

וביאר רבא שהסיבה שנכתב דבר זה בכל אחת מהפרשיות הללו בפני עצמה ולא די היה לכתוב רק באחת מהן או בשתיים מהן שהמום פוסל וללמוד בבניין אב שגם בשאר מקומות הוא פוסל.

כי אם לא היה כתוב בפירוש, שהמום פוסל את הכהנים, לא היה דבר זה למד בבניין אב, ממה שהמום פוסל קדשים ובכור, כי היה מקום לומר, שדווקא בכור וקדשים המום פוסל, כי הם עצמם קרבים למזבח, ואין ראוי שיקרבו בעלי מומים, אבל כהנים בעלי מום יהיה כשרים להקריב.

ואם לא היה כתוב בפירוש, שהמום פוסל את הקדשים, לא היה דבר זה למד בבניין אב, ממה שהמום פוסל כהנים ובכור, כי היה מקום לומר שדווקא את הכהנים ואת הבכור המום פוסל, כי הם קדושים מאליהם, אבל קדשים, הקדושים על

ידי דיבור, יהיו כשרים להקרבה, אף כשיש בהם

מום.

ואם לא היה כתוב בפירוש, שהמום פוסל את הבכור, לא היה דבר זה למד בבניין אב, ממה שהמום פוסל כהנים וקדשים, כי היה מקום לומר, שדווקא את הכהנים ואת הקדשים המום פוסל, כי קדושתם מרובה, [שהאדם נתרבה במצוות, וקדשים קרבים לדברים הרבה, כחטאת ואשם ועולה ושלמים], ועוד שכהן וקדשים כשרים גם כשאינם בכורים, אבל בכור, שקדושתו אינה אלא לדבר אחד, יהיה כשר להקרבה אף כשיש בו מום.

כל המומים הפוסלים בזה פוסלים בזה

כבר נתבאר, שבבניין אב אין ללמוד, שמומים הפוסלים את אחד מהדברים הללו, [א] כהנים. [ב] קדשים. [ג] ובכור], יפסלו גם את האחרים. ומכל מקום, אף שיש מומים שנאמרו רק באחד מהם, [כגון "גִּבּוֹן או דֶּק או תְּבַלְל בְּעֵינוֹ" האמורים רק בכהנים ו"יִבְלֵת" האמור רק בקדשים], הדין הוא, שכל הדברים הללו שווים, וכל מום הפוסל את אחד מהם, פוסל גם את זולתו, [אלא אם כן לא יתכן שיהיה בו].

ודבר זה למד בגזרה שווה, שכן בעניין מומי אדם נאמר, "או גָּרַב או יִלְפֹת", וכמו כן נאמר בעניין מומי קדשים, "או גָּרַב או יִלְפֹת", ללמוד בגזרה שווה, שכל האמור בזה אמור גם בזה, וכל האמור בזה אמור גם בזה.

וגזרה שווה זו מופנית היא, [ולכן אין להקשות עליה שום קושיה], כי כדי ללמד ששני דברים אלו הם מומים, די היה לכתוב "יִלְפֹת", ולא היה צריך לכתוב גם "גָּרַב", שכן אם ילפת שאינו מאוס כגרב, פוסל, כל שכן שגרב המאוס יותר, פוסל, ומעתה כשנכתב גם "גָּרַב", לא נכתב ללמד שגרב פוסל, אלא לצורך גזרה שווה בלבד.

ואמנם, מאחר שנאמרה גזרה שווה, די היה לכתוב את כל המומים השייכים לשניהם במקום אחד בלבד, [כלומר את המומים הללו, עור. פסח. שרוע. שבור. דק. תבלול. מעוך. וכתות. נתוק. וכרות. חרוץ. ויבלת], ובמקום השני, לא לכתוב אלא "או גָּרַב או יִלְפֹת" לגזרה שווה, וכן דברים ששייכים רק בו, [כגון, חרום היינו שחוטמו משוקע בין עיניו ובהמה אין לה חוטם בין העינים. [רש"י]. וגבן. השייכים רק בכהנים, וקלוט, השייך רק בבהמות], ולא היה צריך לחזור בשתי הפרשיות על כל דברים השייכים בשתייהן, והסיבה שבכל זאת חזרה תורה גם על דברים שניתן ללמוד בגזרה שווה, כי כן דרך התורה, כשבאה לכתוב פרשה, ללמד אפילו דבר אחד חדש, פעמים חוזרת גם על דברים שכבר נכתבו במקום אחר, [=דתנא דבי רבי ישמעאל כל פרשה שנאמרה ונשנית לא נשנית אלא בשביל דבר שנתחדש בה], [ונמצא, שגזרה שווה באה ללמד על חרוץ ויבלת שפוסל באדם, ועל דק ותבלול שפוסל בבהמות].

[וכל זה לעניין מומי אדם וקדשים, אבל מומי בכור, כולם למדים מהריבוי האמור בו "כל מום קָע", כפי שנתבאר בתחילת פרק ששי].

בבכור	בקדשים	באדם
עור	עֹרֹת	עֹר
פֶּסֶח	גזרה שווה	פֶּסֶח
-	-	חָרָם
כל מום קָע	שְׂרוּעַ	שְׂרוּעַ
כל מום קָע	שָׁבוֹר	שָׁבֵר רָגֵל
כל מום קָע		שָׁבֵר יָד
-	-	גִּבּוֹן
כל מום קָע	גזרה שווה	דֶּק
כל מום קָע	גזרה שווה	תְּבַלְל בְּעֵינוֹ
כל מום קָע	גָּרַב או יִלְפֹת	גָּרַב או יִלְפֹת
כל מום קָע	גזרה שווה	מְרוּחַ אֶשֶׁף
כל מום קָע	וּמְעוּךְ	גזרה שווה
כל מום קָע	וְכַתּוֹת	גזרה שווה
כל מום קָע	וְנִתּוּק	גזרה שווה
כל מום קָע	וְכָרוֹת	גזרה שווה
כל מום קָע	חָרוּץ	גזרה שווה
כל מום קָע	יִבְלֵת	גזרה שווה
כל מום קָע	וְקָלוּט	-

שולשה מיני דברים הפוסלים בכהנים

לעיל נתבאר, שכהן שווה לבהמה, לעניין זה שנפסל בכל המומים המבוארים מהכתובים בפרשות המומים.

אכן הכהן נפסל לעבודה גם מחמת דברים נוספים, והסיבות הפוסלות אותו חלוקות לשלושה.

א. פסול מחמת מום.

- כהן שיש בו אחד מהמומים המבוארים לעיל, פסול לעבודה, ואם עבד עבודתו מחוללת, שנאמר, "אֵדָא אֶל הַפְּרִכֶּת לֹא יָבֵא וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יִגַּשׁ כִּי מוּם בּוֹ וְלֹא יִחַלֵּל אֶת מִקְדָּשֵׁי כִּי אֲנִי ה' מִקְדָּשָׁם".

ב. פסול משום שאינו שווה בזרעו של אהרן.

- נאמר בעניין המומים, "כָּל אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ מוּם מִזְרַע אֲהֲרֹן הַכֹּהֵן לֹא יִגַּשׁ לְהַקְרִיב אֶת אִשֵּׁי ה'", כלומר איש מזרע אהרן, ששווה לכל זרע אהרן, נפסל על ידי המום, אבל זה שאינו דומה לזרע אהרן, שיש בו שינוי משאר בני אדם, אף בלא מום לא יגש להקריב, [ולהלן יתבאר בעזה"י מי הם הנפסלים מחמת כן]. ואם עבד, אין עבודתו

מחוללת, אלא שעבר על מצוות עשה, שכך משמע, השווה בזרע אהרן הוא כהן, ויעבוד, אולם מי שאינו שווה בזרעו של אהרן, לא יעבוד, ולא הבא מכלל עשה, הרי הוא כמצוות עשה.

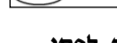
ג. פסול משום מראית העין.

- כל כהן שנראה כמאוס לעבוד לגבוה, כגון מי שנשרו ריסי עיניו, הרי זה פסול, משום מראית העין, [ולהלן יתבאר בעזה"י מי הם הנפסלים מחמת כן]. ואין בדבר אלא פסול בעלמא, אולם **אם עבר ועבד עבודתו כשרה, ואין בדבר איסור עשה.**

פסולים מחמת שאין שווים בזרעו של אהרן

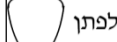
א. כילון.

זהו שראשו דומה לכיסוי של חבית, שהוא חד מלמעלה ורחב מלמטה.

ב. לפתן.

זהו שראשו דומה לראש הלפת, שראשה רחב, והולכת וכלה למטה. וצוארו עומד באמצע ראשו, [שראשו בולט לאחוריו כלפניו].

ג. מקבן.

זהו שראשו דומה לקרדום, שערפו עגול וקצר ברוחב.

ד. שראשו שקוט.

זהו שראשו משופע מלפניו באלכסון.

ה. סקיפת.

זהו שנראה כמי שניטלה ממנו חתיכה מראשו מאחוריו.

ו. שצוארו שקוט.

זהו מי שצוארו קצר מאוד, עד שראשו סמוך לכתפיו, ונראה כמי שאין לו צואר.

ז. שצוארו שמוט.

זהו מי שצוארו ארוך יותר מדאי, עד שנראה כאילו ראשו נשמט מגופו.

ח. בעלי חטרות.

זהו מי שיש לו דבשות [כלומר בליטות] על גופו.

וכשיש בחטרות הללו עצם – הכל מודים שהוא פסול.

אבל כשאין בהן עצם נחלקו תנאים – רבי יהודה מכשיר, וחכמים פוסלים.

ט. קרח.

מי שאין לו שום שורה של שער בכל ראשו – פסול לדברי הכל, כי מגונה הוא.

וכמו כן, מי שיש לו שורה אחת של שער מלפניו בלבד – הרי זה פסול לדברי הכל, ששורת שער מלפנים בלבד, אינה נוי, ומגונה הוא.

וכשיש לו שתי שורות שער אחת מלפנים ואחת מאחור – ללשון ראשון, זה כשר, כי מאחר שיש לו שורת שער מאחור, אינו מגונה כל כך. וללשון שני, גם זה פסול, כי כשראשו מוקף שער, ובאמצע קרח, מגונה הוא.

אבל כשיש לו שורת שער אחת מאחוריו בלבד – לדברי הכל כשר, כי באופן הזה אינו מגונה כל כך.

- ולדעת משנתנו, פסול קרח, [וכן אלו המנויים להלן כולם], כשאר פסולים המנויים כאן, שהם משום שאינו שווה בזרעו של אהרן, ולכן אם עבד, [באופן שהוא פסול], העבודה מחוללת. [וכן פסק רבי יוחנן].

אולם לדעת רבי יהודה בברייתא, הקרח [וכן הננס והזבלגן], אינם פסולים אלא משום מראית העין, אבל מהתורה הם כשרים, שנאמר, "וְעָרְכוּ בְּנֵי אֶהֱרֹן הַכֹּהֲנִים", לרבות את הקרח.

ויש דברים נוספים הפוסלים משום שאינו שווה בזרע אהרן, והם מנויים במשניות הבאות.

ורבי יוחנן מוסיף עליהם את הזבלגנים, הם אלו שעניניהם זבות וזולגות מים.

מהו "או גִּבָּן" האמור בתורה במומי הכהנים

< לדעת תנא קמא של משנתנו, וכן לדעת התנא של הברייתא, וכן לדעת רבי דוסא – "גִּבָּן" האמור בתורה, הוא מום של גבות העיניים.

מתוך הברייתא [ע"פ פירוש רש"י] משמע, שמום זה הוא, ששתי גבות העיניים מצטרפות להיות אחד, ואין הפרש חלק ביניהם.

ומתוך לשון רבי דוסא מבואר, שמום זה הוא ששערות גבות העיניים גדולות, ושוכבות על הפנים.

ומכל מקום, לדעת תנא קמא של המשנה, וכן לדעת התנא של הברייתא, יש מום נוסף בגבות העיניים, הלמד מהריבוי "או גִּבָּן", והוא, מי שאין לו גבות כלל, או מי שיש לו גבה אחת בלבד. [ורבי דוסא חולק על כך כי אינו דורש "או גִּבָּן"].

< ולדעת רבי חנינא בן אנטיגנוס – "גִּבֵּן" האמור בתורה, הוא מוס של הגב. כלומר מי שגבו ושדרתו עקומה, ונראית כשני גבים ושתי שדראות. [אבל מי שיש לו שני גבים ושתי שדראות נפרדים ממש, אינו יכול לחיות כלל, ולכן אשה שילדה וולד שיש לו שני גבים, אינו וולד, ואינה טמאה לידה, ובהמה שילדה וולד שיש לו שני גבים, הרי זה אסור באכילה כנבלה].

מהו "או חָרָם" האמור בתורה במומי הכהנים

לדעת רבי יוסי – אין "חָרָם" אלא זה שאין לו חוטם כלל בין שתי עיניו, וכשהוא כוחל עיניו במכחול, יכול למשוך המכחול מעין לעיל, ואין החוטם מעכבו. [ולכאורה כן דעת התנא של משנתנו].

ולדעת התנא של הברייתא – (א) "חָרָם" האמור בתורה, הוא מי שחוטמו משוקע בין עיניו, ואפילו אינו משוקע כל כך, ומעכב קצת בין העינים. וזה המום הלמד מהכתוב "חָרָם", אולם מהריבוי "או חָרָם", יש ללמוד, שגם המומים הבאים שבחוטם פוסלים. (ב) חוטמו סולד [=מכווץ וקצר באורכו]. (ג) חוטמו בולם [=שנסתמו נקביו]. (ד) חוטמו נוטף [=ארוך ותלוי מלמטה משפתו].

דף מ"ד

מהו "או תִּבְלַל בְּעֵינָיו"

האמור בתורה במומי הכהנים

בדף ל"ח כבר נתבאר מהו "תִּבְלַל", ומתוך שנאמר גם "בְּעֵינָיו", למדו, לרבות כל מום שבעין.

כגון ששתי העינים עומדות למעלה, בגובה המצח, שלא כשאר בני אדם.

או ששתי העינים עומדות למטה, נמוך מעיני שאר בני אדם.

או שעין אחת עומדת למעלה, ועין אחת עומדת למטה.

או ששתי העינים עומדות במקומן, אבל אחת רואה למעלה [=רואה את העליה], ואחת רואה למטה [=רואה את החדר]. או שרואות לצד [=שמדבר עם חברו, ואחר אומר לו, בי אתה רואה].

חמישה כתובים נאמרו בעניין מומי העין

חמישה כתובים נאמרו בעניין מומי העין, (א-ב) "אִישׁ עֹרִי". (ג) "דִּק". (ד-ה) "תִּבְלַל בְּעֵינָיו".

והסיבה שנאמרו כל הכתובים הללו היא.

כי מהכתוב "עֹרִי" – יש ללמוד רק זאת, שמי שניטלו עיניו לגמרי, [בין נטלה עין אחת, בין נטלו שתיהן], נחשב כבעל מום, אבל מי שלא נטלו עיניו, אלא שבטלו מלראות, אינו נחשב כמו.

ולכך נכתב הריבוי "אִישׁ עֹרִי" – ללמד, שגם מי שעניו בראשו, אלא שבטלו מלראות, [כגון מי שיש לו מים קבועים וחוררוור קבוע], נחשב בעל מום.

אבל עדיין לא למדנו אלא שמי שאינו רואה כלל נחשבה כבעל מום.

ולכך נכתב "דִּק" – שהוא קרום שעל גבי העין הממעט את הראיה, ללמד, שכל שאינו רואה כראוי, אף על פי שרואה קצת, הרי זה בעל מום.

אבל עדיין לא למדנו שהרואה כהוגן אלא שיש בעינו דבר המבלבל את העין נחשב כבעל מום.

ולכך נאמר "תִּבְלַל" – ללמד, שכל שיש בעינו דבר המבלבל את העין, נחשב כבעל מום. אבל עדיין לא למדנו שמי שעניו משונות משאר בני אדם במעמדם נחשב כבעל מום.

ולכך נאמר "בְּעֵינָיו" – ללמד, שכל שעניו שונות במעמדם משאר בני אדם, בין במקומם, ובין בראייתם, הרי זה בעל מום.

דברים נוספים שבעין

הפוסלים את הכהן מלעבוד

סכי שימשא

מי שאינו יכול להסתכל על המקום שהחמה זורחת, נקרא סכי שימשא, או סני [=שונא] שימשא, ופסול מלעבוד.

זגדן

כל מי שאין שני עיניו שוות, נקרא זגדן, ופסול מלעבוד, כגון מי שעינו אחת כשל רב הונא ועינו השניה כשל רב יהודה, או שגבה אחת שלו שחורה ואחת לבנה.

צירן

כל מי שצורת עיניו משונה, כגון שעניו תרוטות [=עגולות], או צירניות [=עגולות יותר מתרוטות], נקרא צירן, ופסול מלעבוד.

דומעות דולפות טורדות

כל מי שעניו דומעות מעט או דולפות הרבה או טרודות בדמעות ביותר פסול מלעבוד.

זדיר [או זויר]

מי שענינו משוטטות הנה והנה על כרחו ואינו יכול לישרן למקום אחד [א"נ מי שמצמצץ כל שעה] נקרא זדיר ופסול מלעבוד.

לופין.

מי ששערות ריסי עיניו ארוכים נקרא לופין ופסול מלעבוד.

תמיר [או תמין].

מי שתמו שערות ריסי עיניו לגמרי, ולא נשתיירו שרשיהם כלל, נקרא תמיר, והוא פסול לעבוד.

אולם מי שנתלשו ריסיו, ונשתיירו שורשיהם, אינו פסול אלא מפני מראית העין.

[בכל אלו לא נתבאר בגמרא, האם פסולים הם משום שנחשבים כמום, או משום שאין שווים בזרעו של אהרן. ובחלק מהם מבואר בתוס' שפסולם משום שאינם שווים בזרעו של אהרן, והיה נראה שכל הוא בכולם, אולם מלשון הגמרא לענין זדיר לופין ותמיר משמע, שהם מומים. ויל"ע בכל זה]

דברים הפוסלים את הכהן משום

אבר שאינו מתאים עם שאר הגוף

- עיניו גדולות כשל עגל. או עיניו קטנות כשל אווז.

- גופו גדול מאבריו. או גופו קטן מאבריו.

- חוטמו גדול מאבריו. או חוטמו קטן מאבריו. [והשיעור של החוטם הגדול להיחשב כמום, הוא, אם היה חוטמו גדול ברוחב אצבע יותר מחוטם שאר בני אדם הארוכים בגופם כמוהו].

- הצומם – כל שאזניו דומות לספוג [=שכווצות וסתומות].

- הצומע – שאזניו קטנות.

- הצימח – שאוזניו ארוכות מאד עד שתכופות למטה.

- שפתו העליונה עודפת על התחתונה. או שפתו התחתונה עודפת על העליונה.

[במשנה מבואר, שכל אלו פסולים משום שנחשבים כמום. וכן מבואר בתוס', שמי שעינו גדולה כשל עגל, או קטנה כשל אווז, אם עבד עבודתו מחוללת, כדין בעל מום שעבד. אולם רש"י פירש לענין צומם וצומע, שפסולם הוא משום שאינם שווים בזרעו של אהרן, ולכאורה לפירוש, זה טעם כל המנויים כאן. ויל"ע בדבר].

-

כהן שנשרו שיניו, פסול לעבודה מפני מראית העין, [שמאוס הוא לעבוד].

דברים שנראים כמום וכשרים לקרבן

כבר נתבאר, שדברים הפוסלים כהנים משום שאינם שווים בזרעו של אהרן, אינם פוסלים בהמות לקרבן, ולכן בהמה, צומם, וצומע, וצימח, כשרה להקרבה, ואינה נחשבת כבעלת מום.

וכמו כן, עז שאין לה קרניים, ורחל שיש לה קרניים, אף שאינם שווים לשאר עזים ורחלים, אינם נחשבים כבעלי מום, וקרבים למזבח.

בהמה שנטלו קרניה

לעיל נתבאר, שבהמה שאין לה קרניים כשרה, אף על פי שרגילות להיות לבהמות כאלו קרניים. ומיהו, כל זה כשכך נוצרה בלא קרניים, אבל אם היו לה קרניים, וניטלו ממנה, לא בכל אופן כשר.

ויש שלושה חלוקות בדבר. [ונקדים שהקרניים יש בתוכם חלק פנימי שיש לו שורש הנכנס מהקרן לתוך הראש, והוא נקרא זכרות, ויש להם חלק חיצון הנראה לכל], וכך הדין כשנטלו הקרניים.

(א) כשנעקרו הקרניים עם שרשי הזכרות, אבל נשארו שרשי הזכרות בראש, הרי זה פסול להקרבה לגמרי, כמום גמור, [והבכור נשחט עליו במדינה], ושאר קדשים יוצאים לחולין בפדיון. [וכן הדין כשנטלו הטלפיים עם העצם של כף הרגל].

(ב) כשנחתכו הקרניים עם הזכרות, אבל נשארו שרשי הזכרות בראש, הרי זה פוסל את הבהמות מהקרבה, אבל אין הדבר נחשב כמום גמור, ולכן [הבכור אינו נשחט עליו במדינה], ושאר קדשים אינם יוצאים על ידו לחולין בפדיון.

(ג) כשנחתכו הקרניים בקצותיהם במקום שכבר כלה הזכרות, ואין שם אלא את החלק החיצון, הנראה לכל, אין זה מום כלל וכלל, והבהמה כשרה להקרבה, [וזהו האופן שאמרו, שאם קצה הקרניים של פרה אדומה הוא שחור, ניתן לחותכו, ועל ידי זה להכשיר את הפרה, שתהא כולה אדומה].

גובהו של משה רבינו

לדברי רב, משה רבינו היה גבוה **עשר אמות**, שנאמר, "וַיִּפְרֹשׂ אֶת הָאֹהֶל עַל הַמִּשְׁכָּן", ומשה הוא שפרס את היריעות על המשכן, וגובה המשכן היה עשר אמות, שנאמר, "עֶשֶׂר אַמּוֹת אֹרֶךְ הַקֶּרֶשׁ", ואם כן, משה שהיה יכול לפרוס את האוהל על המשכן, גם כן היה גבוה עשר אמות.

ואמות אלו האמורות כאן, הן אמות שבהן מדדו את המשכן והכלים, שהן כאורך אמה של רוב בני אדם, אבל אמתו של משה עצמו היתה גדולה יותר, ולא היתה מידתו כעשר אמותיו שלו, כי אם היה משה ארוך פי עשר מאמתו, היה בעל מום, שגופו גדול מאיבריו, [שכן הרגילות היא, שהגוף ארוך כשלוש אמות האדם, ולא כעשר אמות האדם].

דברים נוספים הפוסלים את הכהן מעבודה

- מי שדדים שלו גדולים, ושוכבים כדדי אשה.

- מי שכרסו צבה [=נפוחה].

- מי שטבורו יוצא.

- מי שהוא נכפה [=נופל מחמת חולין] אפילו אינו נכפה תדיר אלא פעם אחת לכמה ימים.

- מי שבאה עליו רוח קצרה, היא רוח הבאה על ידי שד הנקרא בן נפילים [=שדון].

- מי שביציו גדולים וזהו הנקרא מאושבן או קיין.

- מי שגידו גדול, וזהו הנקרא בעל גבר, [או גברתן], או בעל קיק. ומבואר בגמרא, שאם הגיד גדול, ומגיע למטה מן הברך, ודאי פסול. ואם הגיד אינו מגיע עד הברך, ודאי כשר. וכשהוא מגיע בדיוק עד הברך, ללשון ראשון, פסול, וללשון שני, כשר.

להטיל מים בפני רבים

לדברי רבי אבא בריה דרבי חייא בר אבא וכן מבואר בברייתא – משתינים מים בפני רבים, ואין שותים מים בפני רבים, [שדרך תלמיד חכם להיות צנוע באכילה ובשתיה, אבל להטיל מים לא היא צנוע, שמא ימתין ויסתכן].

ומעשה באחד שביקש [=שהיה צריך] להשתין מים, ולא השתין, ונמצאת כרסו צבה. [ואין לומר שנצבית כרסו מחמת עלוקות ששתה, שגם הן צובות את הבטן, כי לאחר אותו מעשה לא היה יכול להטיל מים יפה, אלא שותת טיפין טיפין, ואם כן ודאי מחמת עיכוב ארע לו].

ופעם אחת נצרך שמואל להטיל מים באמצע דרשתו בשבתא שריגלא, [היא שבת בשלושים יום שקודם הרגל, שרגילים לדרוש בה הלכות הרגל] ופרסו גלימה לפניו כדי שיטיל מים בצניעות, וכשבא לפני אביו, אמר לו, אתן לך ארבע מאות זוז, שתלך ותדרוש, שאין לעשות כן, להמתין מלהשתין עד שתהא לאדם צניעות, שכן לא כל אחד חשוב כמוד, שיפרסו לפניו סדין כדי שיטיל מים, ואם יראו שאתה אינך מטיל מים אלא בצניעות, גם הם לא יטילו, ומאחר שלא יפרסו להם סדין, ישההו עצמם, ויסתכנו.

ופעם אחת היה רב אשי עובר על גשר, ונצרך להטיל מים, והטיל, אמרו לו, חמותך באה, אמר להם, באוזנה. [=אפילו בתוך אוזנה הייתי מטיל מים, אם לא היה לי מקום אחר, קודם שאמתין, וכל שכן בפניה].

-

תנו רבנן: שני נקבים יש בו באדם, אחד מוציא שתן, ואחד מוציא שכבת זרע, ואין בין זה לזה אלא כקליפת השום, בשעה שאדם נצרך, אם נקבו זה לתוך זה, נמצא עקר.

”ברוך תהיה מִפְּלֵ הַעֲמִים

לֹא יִהְיֶה בְּךָ עֶקֶר וְעֶקְרָה וּבְבִהְמֶתֶךָ”

ריש לקיש דורש את הכתוב כך – מתי לא יהיה בך עקר ועקרה, כשתהא נוהג כמו בהמתך, ולא תהא צנוע בהטלת מים.

ורבי יהושע בן לוי דורש את הכתוב כך – ”לא יִהְיֶה בְּךָ עֶקֶר” מן התלמידים, ”וְעֶקְרָה”, כלומר ולא תהא תפילתך עקורה לפני המקום, [וכשתתפלל על בניים תהא תפילתך נשמעת], וכל זה מתי יהא, ”וּבְבִהְמֶתֶךָ”, כלומר, בזמן שאתה משים עצמך כבהמה, ואינך ממתין מלהטיל מים.

הטלת מים בבבל

לדעת רב פפא, המטיל מים בבבל, לא יטיל אותם, לא לתוך כלי חרס, ולא על גבי קרקע קשה שאין המים נבלעים בה, כי מים שמטיל לכלי חרס, סופם שישפכו לנהר, וכן מים שמטיל על גבי קרקע קשה, מאחר שאינם נבלעים בה, סופם שנשטפים לנהר, ומי נהרות בבל מגיעים לעין עיטם, שבו כהן גדול טובל ביום הכיפורים, וכדי שלא יגיעו מי רגלים לשם, אין להטילם בבבל אלא על גבי קרקע רכה, שנבלעים בה במקומם, ואינם מגיעים לנהרות.

אשה המטלת מים

לדברי אבוי – כשאשה מטילה מים, לא תעמוד ממש כנגד התינוקות, דחוצפתא היא, אבל להטיל מים לצד יכולה.

חולאים הבא משיהווי נקבים והקזה

רבן שמעון בן גמליאל אומר – (א) עמור [=גדולים] החוזר, [שמעמיד עצמו מלעשות כשנצרך], מביא אדם לידי הדרוקן [=חולי מעיים]. (ב) סילון [=קטנים] החוזר, [שמעמיד עצמו מלעשות כשנצרך], מביא אדם לידי ירקון [=צהבת].

ואמר רבה בר רב הונא אמר רב קטינא אמר ריש לקיש – (א) ריבוי דם [שאינו מקיז דם] **מרבה שחין**. (ב) ריבוי שכבת זרע [שיש לו אשה ואינו משמש] **מרבה צרעת**. (ג) ריבוי צואה [שמתאפק כשנצרך ואינו מוציא] **מרבה הדרוקן**. (ד) ריבוי מי רגלים [שמתאפק כשנצרך ואינו מטיל] **מרבה ירקון**.

מהו "מְרוֹחַ אֶשֶׁךְ" האמור

בתורה במומי הכהנים

לדעת תנא קמא – "מְרוֹחַ אֶשֶׁךְ" האמור בתורה, הוא מי שאין לו ביצים כלל או שאין לו אלא ביצה אחת. [אולם רבי ישמעאל הקשה על כך, אם כן היה צריך להיות כתוב "חסר אשך"].

ולדעת רבי ישמעאל – "מְרוֹחַ אֶשֶׁךְ" האמור בתורה, הוא מי שנימוחו [=נמסו] אשכיו [=ביציו]. [אולם רבי עקיבא הקשה על כך אם כן היה צריך להיות כתוב "ממרוח אשך", כי לדעתו מ"ם של מרוח אינה מהמילה עצמה, אלא משמשת, וכמו שכתוב, "מן רוח אשך"].

ולדעת רבי עקיבא – "מְרוֹחַ אֶשֶׁךְ" האמור בתורה, הוא מי שהרוח באשכיו, כלומר שביציו נפוחים. [אולם רבי חנינא בן אטיגנוס הקשה על כך, אם כן היה צריך להיות כתוב "רוח אשך", ולמה נכתבה מ"ם כלל].

ולדעת רבי חנינא בן אטיגנוס – "מְרוֹחַ אֶשֶׁךְ" האמור בתורה, הוא מי שמראהו חשוך, כלומר שהוא שחור ככושי, [ולא מדובר כלל במום בביצים]. [שלדעת רבי חנינא בן אטיגנוס, גורעין ומוסיפים ודורשים, כלומר גורעים את האות "ח" מהמילה "מרוח" ונותנים אותה במילה "אשך", וגורעים את האות "א" מהמילה "אשך" ונותנים אותה במילה "מרוח", ומקבלים "מראו חשך", כלומר תחת "מרוח" אשך" מקבלים "מראו חשך"].

דף מ"ה

מומים הלמדים מהריבוי

"או איש אֶשֶׁר יִהְיֶה בוֹ שֶׁבֶר רָגְלִי"

כהן שרגלו שבורה הרי זה נחשב כבעל מום שנאמר בעניין המומים "או איש אֶשֶׁר יִהְיֶה בוֹ שֶׁבֶר רָגְלִי" ומהריבוי "או איש אֶשֶׁר יִהְיֶה בוֹ", האמור בכתוב הזה, למדו על מומים נוספים שברגל.

הקישן.

זהו המקיש בקסוליו, שרגליו עקומות, כך שהברכיים יוצאות כלפי חוץ, והקסוליים כלפי פנים, ונוקשים זה בזה כשהוא מהלך.

והוא הדין למקיש בברכיו, שרגליו עקומות, כך שהקסוליים יוצאים כלפי חוץ, והברכיים כלפי פנים, ונוקשות זו בזו כשהוא מהלך.

העיקל.

זהו שרגליו עקומות, וכשהוא יושב, ומחבר פרסותיו זו לזו, אין הברכיים נוגעות זו בזו, אלא עקומות כלפי חוץ.

בעל הפיקים.

הוא זה שיש לו קרסול גדול מאוד.

השופנר.

הוא זה שאין לו קרסול כלל.

פיקה יוצאה מגודלו.

כלומר חתיכת בשר יוצאה מאגודלו. והוא נקרא גם קילבן.

עקיבו יוצא לאחוריו.

זה ששוקו עומד באמצע כף רגלו, [ולא בסופה], ועקיבו בולט לאחור כמו שאצבעותיו בולטים לפנים.

פרסותיו רחבות כשל אווז.

זה שרגליו דקות כשל אווז, ואין אורכן יתר על רחבן.

מומים הלמדים מהריבוי "או שֶׁבֶר יָד"

כהן שידו שבורה, הרי זה נחשב כבעל מום, שנאמר בעניין המומים, "או שֶׁבֶר יָד" ומהריבוי "או שֶׁבֶר יָד", האמור בכתוב הזה, למדו על מומים נוספים שביד.

אצבעותיו מורכבות זו על גב זו.

לא נתבאר בסוגיה מה הכוונה.

אצבעותיו קלוטות.

זה מי שאצבעותיו מחוברות עד הפרק האחרון הסמוך לציפורן, ונראה שאינן חלוקות זו מזו.

אבל אם היו קלוטות רק עד הפרק האמצעי, וחלוקות בפרק האחרון, כשר. והוא הדין כשמתחילה היו קלוטות עד הפרק האחרון, וחתך והפרידן זו מזו, הרי זה כשר.

אצבע יתרה

אצבע יתירה נחשבת כאבר, כשיתקיימו בה שני דברים. (א) שיש בה עצם. (ב) שנספרת על גב היד, כלומר שעומדת בשורה אחת עם שאר האצבעות.

וכהן שיש לו אצבע יתרה כזו, ונחתכה, הרי זה נחשב כבעל מום, כי הוא מחוסר אבר שהיה בו.

אבל היתה לו אצבע יתרה בלא עצם, ונחתכה, אינו נחשב כמחוסר אבר, כי אותה אצבע אינה נחשבת כאבר.

מדיני טומאת מת

א. טומאת בשר.

כזית בשר מן המת, מטמא במגע ובמשא ובאוהל, ואפילו אין בו שום עצם.

ב. טומאת עצמות.

כשעורה מעצמות המת, [שאיין עליהן בשר], מטמא במגע ובמשא, אבל אינו מטמא באוהל, אלא כשהיו יחד רוב מניין עצמות המת, [125 שהם רוב של 248], או רוב בניין עצמות המת, [שני שוקים וירך אחד, שהם רוב גובה גוף המת בלא הראש], או שיעור רובע קב עצמות המת.

ג. טומאת אבר.

אבר שלם מן המת, שיש בשר ועצמות, אף על פי שאין בו כזית בשר ואין בו עצם כשעורה הרי זה מטמא במגע ובמשא ובאוהל.

טומאה של אצבע יתרת מן המת

א. אצבע יתרת שיש בה עצם, [אפילו אין בה צפורן], והיא נספרת על גב היד.

הרי זו נידונית כאבר גמור, ומטמאה במגע ובמשא ובאוהל, [אף על פי שאין בה כזית בשר, ולא עצם כשעורה].

ואף כשאין בה בשר כלל, שאז אינה נידונית כאבר, כי אין האבר שלם, מכל מקום, העצם שבה נידונית כעצם גמורה, ומצטרפת למניין רוב עצמות המת, לטמא במגע ובמשא ובאוהל.

ב. אצבע יתרת שיש בה עצם, ואינה נספרת על גב היד.

לדברי רב חסדא משום רבינו הגדול, הרי זו מטמאה במגע ובמשא, ואינה מטמאה באוהל.

ורבי חנינא אמר על הדברים הללו, שהם כדברי נביאות, [שאיין צריכים לתת טעם לנבואתם, לפי שבלא טעם שומעים להם, וכך דברים אלו לא נתנו בהם טעם], שכן אם יש להחשיב אצבע זאת כאבר, תטמא גם באוהל, ואם אין להחשיבה כאבר, לא תטמא כלל.

ומסקנת הגמרא, שבאמת אצבע זו אינה נחשבת כאבר, ונאמרו שני טעמים מדוע מטמאה במגע ובמשא.

לדברי רב הונא בר מנוח משמיה דרב אחא בריה דרב איקא – לא אמרו שאצבע זו מטמאה במגע ובמשא, אלא כשיש בה עצם כשעורה, ומשום טומאת העצם, אבל כשאין בה עצם כשעורה, באמת אינה מטמאה כלל.

ולדברי רב פפא – אצבע זו מטמאה במגע ובמשא אף כשיש בה עצם פחות מכשעורה, ולא משום טומאת עצם, אלא שחכמים גזרו עליה טומאה, והסיבה לכך, כי אם היתה טהורה היו באים לטהר בטעות גם אצבע יתרת שיש בה עצם ונספרת על גב היד, ולכן כדי שלא יבואו לטהר בטעות את הטמאה גזרו טומאה גם על הטהורה, ומכל מקום כשגזרו טומאה על זו שאינה נספרת על גב היד, עשו היכר לדבר שטומאתה אינה מהתורה אלא מדברי חכמים, [ואין שורפים עליה תרומה וקדשים], ולכן אמרו, שתטמא רק במגע ובמשא ולא באוהל.

כמה עצמות יש באדם

רוב בני אדם יש בהם 248 עצמות, ולפיכך מניין רוב עצמות המת, שהוא שיעורם לטמא באוהל, הוא 125.

ושיעור זה של טומאת עצמות שווה בכל בני אדם, גם אלו שיש להם עצמות יתרות, או חסרות. [כגון שחסר בכל יד ורגל שתי אצבעות, סך הכל שמונה אצבעות, ובכל אצבע שש עצמות, סך הכל ארבעים ושמונה עצמות, ואם כן אין לו אלא מאתיים עצמות. או אשה שיש בה אצבע יתרה בכל יד ורגל, סך הכל ארבע אצבעות, ובכל אצבע שש עצמות, סך הכל עשרים וארבעה עצמות, ועוד חמש עצמות יתרות שיש באשה, סך הכל עשרים ותשע יתרות, ואם כן יש לה מאתיים שבעים ושבע עצמות, ועוד ארבע, הרי מאתיים שמונים ואחת עצמות].

כמה עצמות יש באשה

לדעת רבי ישמעאל – יש באשה 252 עצמות. ואמר רב יהודה אמר שמואל, מעשה בתלמידיו של רבי ישמעאל, ששלקו זונה אחת שנתחייבה שריפה למלך, בדקו ומצאו בה 252 עצמות, [ואם כן אין המניין מכוון עם המבואר לעיל, שמניין

עצמות האדם הוא 248]. אמר להם רבי ישמעאל, שמא באשה בדקתם, **שהוסיף לה הכתוב ארבע עצמות, שני צירים, ושתי דלתות**. וכן שנינו, רבי אלעזר אומר, כשם שצירים לבית, כך צירים לאשה, שנאמר "וּכְלַתּוּ אִשֶּׁת פִּינְחָס הָרָה לָלֶת וּתִשְׁמַע אֶת הַשְּׁמֵעָה אֶל הַלֵּקַח אֲרוֹן הָאֱלֹהִים וַיִּמַּת חֲמִיָּה וְאִישָׁהּ וַתִּכְרַע וַתֵּלֶד כִּי נִהְפְּכוּ עָלֶיהָ צָרִיָּה". ורבי יהושע אומר, כשם שדלתות לבית, כך דלתות לאשה, שנאמר, "כִּי לֹא סָגַר דְּלַתִּי בְטָנִי".

ולדעת רבי עקיבא – יש באשה 253 עצמות, שכשם שמפתח לבית, כך **מפתח** לאשה, שנאמר "וַיִּזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת רַחֵל וַיִּשְׁמַע אֶלֶיהָ אֱלֹהִים וַיִּפְתַּח אֶת רַחֲמָהּ", ואם כן מלבד אלו המנויות לעיל, יש בה עצם נוספת. [והסיבה שתלמידי רבי ישמעאל לא מצאו אותה כשמיחו את הזונה כי מתוך שהיא עצם קטנה היא נמחית עם הבשר].

< וכל העצמות הללו שיש באשה יתר על האיש, אינן נידונות כאבר, לטמא במגע ובמשא ובאוהל כשאר אברים, [שכשהם שלמים, הם מטמאים במגע ובמשא ובאוהל, אף כשאין עליהם כזית בשר], כי נאמר, "זאת התורה אדם כי ימות בְּאֵהָל", ללמד, שאין טומאת אוהל אלא באברים השווים בכל אדם.

צירי האיש

לעיל נתבאר, שמהכתובים המלמדים שיש באשה צירים ודלתות, יש ללמוד שיש בה עצמות נוספות.

וכל זה באשה, אבל באיש, אף שגם בו נאמרו כתובים המלמדים שיש בו צירים, [נ"על כן מלאו מִתְּנֵי חִלְקָהּ צִירִים אֶחָזוֹנִי כְּצִירֵי יוֹלְדָה נְעוּתִי מִשְׁמַע נְבִהֲלָתִי מִרְאוֹת", "וְהִנֵּה כְּדָמוֹת בְּנֵי אָדָם נִגַּע עַל שְׁפָתַי וְאֶפְתַּח פִּי וְאֶדְבַּרָה וְאִמְרָה אֶל הָעַמֵּד לְנִגְדֵי אֲדָנִי בַּמְרָאָה נִהְפְּכוּ צִירֵי עָלַי וְלֹא עֲצַרְתִּי כַח",] אין הצירים שבו עצמות, אלא **בשר בלבד**.

יתר אצבע בידי וברגליו

בעניין מלחמות דוד בבני הרפה נאמר, "וַתְּהִי עוֹד מִלְחָמָה בְּגַת וַיְהִי אִישׁ מְדוֹן וְאֶצְבָּעַת יָדוֹ וְאֶצְבָּעַת רַגְלָיו שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע מְסָפָר וְגַם הוּא יָלַד לְהֶרְפָּה", ומתוך שנאמר "וְאֶצְבָּעַת יָדוֹ וְאֶצְבָּעַת רַגְלָיו שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ", וגם "עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע", יש ללמוד, שהיו לו שש אצבעות בכל אחת מידי ובכל אחת מרגליו, [שאם היה כתוב רק "וְאֶצְבָּעַת יָדוֹ וְאֶצְבָּעַת רַגְלָיו שֵׁשׁ וְשֵׁשׁ" היה מקום לומר שרק ביד אחת וברגל אחת היתה לו אצבע יתרה ואם היה כתוב רק " וְאֶצְבָּעַת יָדוֹ וְאֶצְבָּעַת רַגְלָיו ... עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע" היה מקום לומר שביד אחת ורגל אחת היו לו חמש אצבעות כשאר בני אדם וביד ורגל שנית היו לו שבע אצבעות], ומתוך שנאמר "מְסָפָר", יש ללמוד, שכל האצבעות הללו היו נספרות על גב היד בשורה אחת עם שאר האצבעות.

לדעת רבי יהודה – הכתוב הזה בא לספר בשבחו של אותו איש, ואם כן, כהן שיש לו אצבע יתרה בכל יד ורגל, נאה הוא, ואינו **נפסל לעבודה**.

ולדעת חכמים – הכתוב הזה בא לספר בגנותו של אותו איש, ואם כן, כהן שיש לו אצבע יתרה בכל יד ורגל, מגונה הוא, ו**פסול לעבודה**.

ואמר רבי יהודה, מעשה באדם אחד, שבא לפני רבי טרפון, יתר בידי וברגליו שש שש עשרים וארבע, ואמר לו, כמותך ירבו בישראל, ואם כן דבר נאה הוא.

אמר לו רבי יוסי, וכי משם ראייה, והלא כך אמר לו, כמותך יהיו כל ממזרים שבישראל, שיהיה ניכר עליהם שבאו מטיפה פסולה.

איטר

איטר הוא השולט בשמאלו, ואינו כרוב בני אדם השולטים בימין, ו**פסול הוא לעבודה, בין שהוא איטר יד, ובין שהוא איטר רגל** [=שכשמהלך עוקר רגל שמאל תחילה מה שאין דרך בני אדם כן].

איטר יד פסול, משום שנאמר, "וְטָבַל הַכֶּהֵן אֶת אֶצְבָּעוֹ", וכל מקום שנאמר אצבע וכהן, אינו אלא ימין.

ואיטר רגל פסול, משום שנאמר, "לְעַמֹּד לְשָׁרֵת" כלומר כדרך העומדים שעיקר עמידתם בימין.

השולט בשתי ידיו

לדעת חכמים – כהן השולט בשתי ידיו בשווה, **כשר לעבודה**, כשולט בימינו, כי לדעתם, זה ששולט בשתי ידיו, ימינו חזקה כשאר בני אדם, ושמאלו יתרה בחוזקה על שאר בני אדם, ומאחר שאין פגם בימינו הוא כשר.

ולדעת רבי – השולט בשתי ידיו, **פסול לעבודה**, כשולט בשמאלו, כי לדעתו זה ששולט בשתי ידיו, שמאלו היא כשמאל שאר בני אדם, וימינו חלשה משאר בני אדם, ומאחר שיש פגם בימינו הוא פסול.

דברים נוספים הפוסלים את הכהנים

משום שאינם שווים לשאר זרע אהרן

הכושי

הוא זה שעורו שחור.

הגיחור.

הוא זה שעורו אדום.

הלבקן.

הוא זה שעורו לבן.

הקפח.

הוא זה שגבוה מאד, ורזה מאד, שמחמת רזונו אינו יכול לסבול גובהו, ונכפף, ונראה כמי שחוליותיו שמוטות.

[אבל הגבוה שהוא עבה כפי גובהו, משובח הוא, ואף הקב"ה משתבח בבעלי קומה, שנאמר, "וְאֶנְכִי הִשְׁמַדְתִּי אֶת הָאֲמֹרִי מִפְּנֵיהֶם אֲשֶׁר כָּלְבָה אֲרָזִים גָּבְהוּ וְחֶסֶן הוּא כְּאֶלּוּנִים וְאֲשָׁמִיד פְּרִיו מִמַּעַל וְשָׂרְשָׁיו מִתַּחַת"].

הננס.

זה שהוא נמוך ביותר.

החרש.

לא נתבאר בסוגיה אם הכוונה למי שאינו שומע ואינו מדבר, או אף למי שמדבר ואינו שומע.

השוטה.

זה שאין לו דעת.

השכור.

שיכור זה, הנמנה כאן בין הפסולים שאינם מחללים את העבודה, הוא השוטה דברים המשכרים שאינם, יין כגון דבילה קעילית, או חלב, או דבש, אבל אם שתה יין, חילל את עבודתו, שנאמר, "יִין וְשֵׁכָר אֵל תִּשְׁתֶּה אֶתָּה וּבְנֶיךָ אֶתָּה בְּבִאָכֶם אֵל אֶהְל מוֹעֵד וְלֹא תִמְתּוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדוֹרֵיכֶם. וְלֹהֲבַדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין הַחֵל וּבֵין הַסָּמָא וּבֵין הַסְּהוֹר", ללמד שהשוטה יין ושכר עבודתו מחוללת.

וכל זה כדעת משנתנו, אבל לדעת רבי יהודה, אף זה ששתה שאר דברים משכרים, עבודתו מחוללת, וחייב עליה מלקות, שכן הוא לומד מהריבוי "וְשֵׁכָר אֵל תִּשְׁתֶּה" [ורק בדבר זה היין חמור על שאר דברים המשכרים, שאם שתה יין ועבד, חייב אף מיתה בידי שמים].

בעלי נגעים טהורים.

כהנים שיש בהם נגעים טהורים, כגון ספחת, [אף שאין הנגע אוסרם מלהיכנס למקדש, כי אינו מטמא], מכל מקום פסולים הם לעבודה.

בעלי דלדולים.

לדעת רבי אלעזר גם כהנים שיש להם כמין חתיכות בשר היוצאות ותלויות פסולים לעבודה.

<< ובכל הדברים הללו, מאחר שטעם הפסול הוא משום שאינם שווים בזרעו של אהרן, דווקא כהנים נפסלים, אבל בהמות אינן נפסלות להקרבה מחמת דברים אלו.

אלא שלעניין שוטה, דעת רבן שמעון בן גמליאל, שגם שוטה מן הבהמה אינו מן המובחר.

מי לא ישא את מי

אמר ריש לקיש – **גבוה לא ישא גבוהה**, שמא יצא מהן תורן. **ננס לא ישא ננסית**, שמא יצא מהם אצבעי. **לבן לא ישא לבנה**, שמא יצא מהם בוחק [=לבן ביותר]. **שחור לא ישא שחורה**, שמא יצא מהן טפוח [=שחור כקדרה].

אלו כשרים באדם ופסולים בבהמה

עד עתה נתבאר שיש מומים הפוסלים כהנים מלעבוד ואינם פוסלים בהמות מלהיקרב ועתה נתבאר שיש דברים הפוסלים בהמות מלהיקרב ואינם פוסלים כהנים מלעבוד.

א. אותו ואת בנו.

לדעת חנניה, איסור "וְשׂוֹר אוֹ שֶׁה אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ לֹא תִשְׁחַטוּ בַיּוֹם אֶחָד", נוהג גם בזכרים, ולכן, אם קרב האב היום, בנו פסול מלהיקרב עד למחר. אבל כהנים אינם נפסלים בכך, וגם כשהאב עבד היום, בנו כשר לעבוד עמו באותו יום.

[ורק לדעת חנניה, בדבר זה הכהנים כשרים והבהמות פסולות, אולם לדעת חכמים, איסור "אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ" אינו נוהג אלא באם ובנה, אבל האב ובנו מותרים להישחט ולהיקרב אף ביום אחד, ואם כן, הכהנים אינם עדיפים בזה על הבהמות].

ב. טרפה.

בהמה שהיא טרפה, פסולה להקרבה. אבל כהן שהוא טרפה, כשר לעבודה.

ג. יוצא דופן.

בהמה יוצאת דופן, [שנולדה דרך דופן, ולא דרך פתח הרחם], פסולה להקרבה. אבל כהן יוצא דופן, כשר לעבודה.

ויש גורסים במשנה גם את אלו. (ד) **שנעבדה בהן עברה**. (ה) **ושהמית את האדם**.

כהן שנשא אשה האסורה לו

כהן שנשא אשה האסורה לו, כגון גרושה וחלוצה, **פסול מלעבוד, עד שידור שלא יהנה ממנה והיא לא תהנה ממנו**, שעל ידי נדר זה, ודאי יגרשנה,

ומשנדר, הוא מותר לעבוד אף קודם שמגרשה

[=נודר ועובד יורד ומגרש].

ונדר זה מועיל רק באופן שאין לחוש לכך שחכם יתירנו לו.

ולדעת האומרים שאין חכם מתיר נדר עד שהנודר יפרט אותו – לעולם אין לחוש שחכם יתיר לו נדרו, כי כשישמע החכם, שנדר זה כדי להוציא אשתו פסולה, לא ירצה להתירו.

אבל לדעת האומרים שחכם מתיר את הנדר אף בלא שישמע מה הנדר – יש לחוש לכך שהכהן ילך לחכם, והחכם יתיר לו את הנדר, ולכן אין הכהן מותר לעבוד, אלא אם כן נדר נדר כזה שאין לו התרה. י"א שכל נדר שהודר ברבים אין לו התרה, ולדעתם די שידור נדרו ברבים. וי"א שנדר שהודר ברבים יש לו התרה, ורק כשנדר על דעת רבים אין לו התרה, ולדעתם לא יוכל לעבוד, עד שידור נדר על דעת רבים.

דף מ"ו

התרת נדר על דעת רבים לצורך מצווה

לדעת אמימר, הכל מודים שנדר שהודר על דעת רבים, אין לו הפרה כלל. וכל זה לצורך דבר הרשות אבל לדבר מצווה מתירים אף נדר שהודר על דעת רבים.

וכן היה עם אותו מלמד תינוקות, שהיה מכה את התינוקות יותר מדאי, עד שהיו מתים. והדירו רב אחא על דעת רבים, שלא ילמד תינוקות. וכשלא נמצא מלמד אחר טוב כמותו, החזירו רבינא, והתיר את הנדר.

כהן המטמא למתים

כהן המטמא למתים, פסול מלעבוד, עד שיקבל עליו שלא יעשה כן, והסיבה שבזה לא החמירו עליו לידור שלא יטמא למתים, כמו שהחמירו על הנושא אשה פסולה, כי רק לעניין אשה, מאחר שיצרו תוקפו, לא יפרוש בלא נדר, מה שאין כן בזה, שבקבלה בעלמא יפרוש מחטאו.

סליק פרק מומין אלו

פרק שמיני יש בכור

דף מ"ו

מדיני הבכור

א. הבכור נוטל פי שנים בירושת אביו, כמו שנאמר, "וְהָיָה בְּיוֹם הַנְּחִילוֹ אֶת בְּנָיו ... אֶת הַבְּכֹר ... יָבִיר לָתֵת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכָל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ כִּי הוּא רֵאשִׁית אָנֹכִי לוֹ מִשְׁפֵּט הַבְּכֹרָה."

ב. והבכור טעון פדיון, כמו שנאמר, "קִדְּשׁ לִי כָּל בְּכֹר פֶּטֶר כָּל רְחֵם בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֲדָם ...", ונאמר, "... כָּל בְּכֹר בְּנֵיךָ תִּפְדֶּה ..."

ג. ושני דינים אלו, האמורים בבכור, כל אחד מהם תלוי בדבר אחר.

הבכור הנוטל פי שנים, הוא בן קיימא הראשון שנולד לאב, שנאמר, "כִּי הוּא רֵאשִׁית אָנֹכִי", [אנינות לשון צער], כלומר הבן הראשון שלב אביו דוה עליו, יצא זה שאין לב אביו דוה עליו, כגון נפל או וולד מת.

והבכור המחויב בפדיון, הוא הראשון שפותח את הרחם, ואפילו אינו בן קיימא, [אלא שכשהוא נפל, הוא עצמו גם כן אינו טעון פדיון, אלא שמועיל לפטור את הבא אחריו].

ובהמשך הפרק יתבאר בעזה"י, (ג) באלו אופנים הבכור הוא בכור לכל, [לנחלה ולפדיון]. (א) ובאלו אופנים הוא בכור רק לעניין נחלה. (ב) ובאלו אופנים הוא בכור רק לעניין פדיון. (ד) ובאלו אופנים לא נוהג בו שום דיני בכורה.

בכור לנחלה ולא לכהן

א. בן קיימא הבא אחר נפלים, [שכבר החלה יצירתם אבל לא כלו ימי הריונם], ואפילו נולדו הנפלים חיים, ואחר מתו.

מאחר שהשני הוא בן קיימא הראשון של אביו, זהו הראשון שלב אביו דוה עליו, ולכן הוא בכור לנחלה. ומאחר שכבר יצא הנפל לפניו, וכבר פתח את הרחם, זה שנולד אחריו אינו פטר רחם, ואינו טעון פדיון.

והנה נתבאר, שכשיצא נפל שנגמרה צורתו, ויצא חי, [כגון שיצא בן שמונה חודשים], לדברי הכל, הוא פוטר את הבא אחריו מפדיון, כי נחשב כפטר רחם.

והוא הדין כשיצא נפל מת, או אפילו יצא נימוח ויש היכר לכך שהיה, כגון שיצאה שליא [שכן אין שליא בלא וולד], או שיצא שפיר [=עור של וולד] מרוקם, או שיצא הנפל מחותך אברים אברים. והוא הדין כשיצא סנדל, [שאין לו צורת פנים. וייג

שאינו לו צורת איברים]. **בכל אלו לדבר הכל הבא**

אחריו פטור מפדיון והוא בכור לנחלה בלבד.

אבל כשיצא נפל כמין בהמה חיה ועוף, בזה נחלקו תנאים. לדעת רבי מאיר, גם נפל זה נחשב כפטור רחם, ופטור את הבא אחריו מפדיון. אבל לדעת חכמים, אין הנפל נחשב כפטור רחם, ואינו פטור את הבא אחריו מפדיון, אלא כשיהא מצורת אדם, אבל כשהוא כמין בהמה חיה ועוף הבא אחריו בכור גם לנחלה וגם לפדיון.

ב. בן קיימא שנולד אחרי ראשון שנולד מת, ואפילו אותו שמת כבר כלו ימי הריונו.

מאחר שהשני הוא בן קיימא הראשון של אביו, זהו הראשון שלב אביו דוה עליו, ולכן הוא בכור לנחלה. ומאחר שכבר יצא המת לפניו, וכבר פתח את הרחם, זה שנולד אחריו אינו פטר רחם, ואינו טעון פדיון.

< ובשני האופנים הללו [א' ב'], הוולד הראשון פטור את הבא אחריו מפדיון, לא רק כשנולד בכל גופו לפניו, אלא אף כשיצא רק ראשו תחילה, וחזר והכניסו, ואחר כך נולד בן קיימא החי, ואחר כך יצא כל גופו של הנפל או המת, כי ביציאת ראשו לבדו, כבר הוא נחשב כילוד, ובכך פתח את הרחם תחילה, לפטור את הבא אחריו מפדיון.

ג-ד-ה. מי שלא היו לו בנים ונשא אשה שכבר ילדה. [בין ילדה תחילה כישראלית. ובין ילדה תחילה כשפחה ועכשיו היא משוחררת. ובין ילדה תחילה כגויה ועתה היא גיורת].

מי שלא היו לו בנים, ונשא אשה שכבר ילדה, הבן הראשון שיוולד לו ממנה, הוא הראשון שלב אביו דוה עליו, ולכן הוא בכור לנחלה. אבל אינו בכור לאמו, שכן כבר ילדה, ואם כן, אין זה פטר רחם, ולכן אינו טעון פדיון.

ולדעת חכמים – דין זה, שהוולד פטור מפדיון מחמת הוולד שילדה תחילה, הוא בין כשילדה תחילה כשהיתה ישראלית ואותו וולד היה טעון פדיון, ובין כשתחילה ילדה כשהיתה שפחה או גויה, ואותו וולד לא היה טעון פדיון.

אולם לדעת רבי יוסי הגלילי – כשהוולד הראשון נולד לה כשהיתה גויה, הוולד הבא שנולד לה אחר שנתגיירה, טעון פדיון, כי נאמר, "פטר רחם בישראל", ללמד, שהוולד הראשון שפטור רחמה כשהיא ישראלית טעון פדיון, ואפילו ילדה קודם לכן בעודה גויה.

[נתבאר, ששלושת הדינים הללו שבמשנה, הם שלושה אופנים, שבהם נולד בכור למי שלא היו לו בנים, מאשה שהיו לה בנים, ונצרכו כל שלושת האופנים, משום שנחלקו לעניין פדיון, בשני האופנים האחרונים. וכן דעת רבי יוחנן בביאור המשנה. אולם לדעת ריש לקיש, שני האופנים האחרונים, כלומר ילדה כגויה או כשפחה, ונתגיירה או נשתחררה, אינם כמו האופן הראשון, ובהם מדובר שילדה עתה למי שהיה בעלה בגיורתה ובשפחותה, שכבר היו לו בנים ממנה, ונתגייר או נשתחרר עמה, ואף על פי שכבר היו לו בנים, הבן שנולד כישראל, הוא בכור לנחלה. אבל רבי יוחנן חולק על כך, ואומר, שאינו בכור לנחלה, ולכן מבאר את המשנה כנ"ל, כמבואר בגמרא בדף מ"ז. ומחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש כתובה להלן בדף מ"ז].

ו-ז. בכור כהן ולוי.

בכור שהוא כהן או לוי, או שאמו בת כהן או בת לוי, אינם טעונים פדיון, [כפי שנתבאר בדף ד'], והרי הם בכור לנחלה בלבד.

בכור לכהן ולא לנחלה

א. מי שהיו לו בנים ונשא אשה שלא ילדה.

מי שהיו לו בנים, ולאחר מכן נשא אשה שלא ילדה, הבן הראשון שיוולד לו ממנה, אינו בכור לאביו, ולכן אינו בכור לנחלה, אבל מאחר שהוא פטר רחם של אמו, הוא טעון פדיון.

ב-ג. נתעברה בעודה גויה וילדה כשהיא גיורת, או נתעברה בעודה שפחה וילדה כשהיא משוחררת.

גויה או שפחה שנתעברה, וקודם שילדה נתגיירה או השתחררה, הבן הנולד לה אינו מתייחס אחר אביו, ולכן אפילו הוא הבן הראשון של האב, אינו נידון כבכור לנחלה, אבל מאחר שהוא פטר רחם של אמו, שבשעת לידתו היא ישראלית, הרי זה בכלל הכתוב "פטר רחם בישראל", ולכן הוא טעון פדיון.

ד-ה. נתערב ולד מבכרת לכל, עם ולד מבכרת לפדיון בלבד. [כגון נתערב בכור ישראלית בבכור כהנת או לוייה].

ישראלית שילדה בן בכור לאביו ולאמו, הרי זה בכור לנחלה ולפדיון, וכהנת ולווייה שילדו בן בכור לאביו ולאמו, הרי זה בכור לנחלה ולא לפדיון, כי כהנים ולוויים פטורים מפדיון. ואם נתערבו וולד זה שהוא בכור לנחלה ולפדיון עם וולד זה שהוא בכור לנחלה בלבד, למעשה אין אחד מהם בכור לנחלה, כי אינו יודע מי אביו, ואינו יכול לתבוע ירושתו, אבל אביו של הישראל פודה את בנו, שהרי יודע שנולד לו בן זכר הטעון פדיון, ואף שאינו יודע מי הוא, מאחר שידוע שהוא קיים, חייב לפדותו.

ו. נתערב ולד מבכרת לכל עם ולד שאינה מבכרת.

ישראלית שילדה בן בכור לאביו ולאמו, הרי זה

בכור לנחלה ולפדיון, וישראלית שילדה בן שאינו בכור, הרי זה אינו בכור לא לנחלה ולא לפדיון, ואם נתערבו הוולדות הללו, למעשה אין אחד מהם בכור לנחלה, כי אינו יודע מי אביו, ואינו יכול לתבוע ירושתו, אבל אביו של זה שהוא בכור, פודה את בנו, שהרי יודע שנולד לו בן זכר הטעון פדיון, ואף שאינו יודע מי הוא, מאחר שיודע שהוא קיים, חייב לפדותו.

ז. בכור לכל, שהוא ספק בין תשעה לראשון או בן שבעה לאחרון.

אשה שלא ילדה מעולם, ונתגרשה מבעלה, [שלא היו לו ילדים מעולם], ונישאת לאחר, [שלא היו לו ילדים מעולם], בלא להמתין שלושה חודשים, [שהוא השיעור שחייבת להמתין], ולאחר מכן ילדה בן, ואין ידוע אם הוא בנו של ראשון, [שנולד לתשעה חודשים], או בנו של שני, [שנולד לשבעה חודשים], הרי זה בכור לאביו ולאמו, אלא מאחר שאין ידוע מי הוא אביו, למעשה **אינו בכור לנחלה**, כי אינו יכול לתבוע ירושתו, ומבואר בגמרא **בדף מ"ז**, שמהטעם הזה, לא רק בכור לנחלה אינו, אלא **אף כפשוטו אינו נוטל בירושה**, כי בני כל אחד מהבעלים הללו אומרים לו, אין אתה אחינו, ולא תירש עימנו, **אבל** מאחר שהוא יודע שהוא פטר רחם, **הוא טעון פדיון**, ויפדה את עצמו, [אבל אי אפשר לחייב את אביו לפדותו, כי אין ידוע מי אביו]. עוד מבואר בגמרא **בדף מ"ז**, שמאחר שאין ידוע בן מי הוא, **זה שנולד אחריו, בין לראשון ובין לשני, גם כן אינו בכור לנחלה**, כי הנולד אחריו, בין מהראשון ובין מהשני, הוא ספק בכור, שמא הראשון היה בנו של אביו, ולכן לא השני ייטול חלק בכורה בירושה, ואפילו על ידי הרשאה, [שיכתוב לו הראשון, שנותן לו זכותו לתבוע חלקו, ואם כן, ממה נפשך, מאחר שאחד מהם ודאי בכור לנחלה, יש להם ליטול יחד חלק בכורה], כי אין הרשאה מועילה אלא למי שמתחילה היה ידוע כבכור, ואחר כך נתערב, אבל מי שמעולם לא הוכר כבכור, לא זכה מעולם בחלק בכורה, ואינו יכול לתבוע חלק זה בהרשאה.

ממתי העובר נחשב כילוד

במסכת חולין מבואר, שעובר של בהמה נחשב כילוד, משעה שהוציא ראשו, [ומעתה, אפילו החזירו פנימה, אינו מותר בשחיטת אמו כבן פקועה, וצריך שחיטה לעצמו כילוד].

ובמסכת נידה מבואר, שעובר של אדם נחשב כילוד, משעה שהוציא רוב ראשו, ורוב הראש היינו הפדחת [=מצח], [ומעתה אחר שהוציא רוב ראשו, אפילו שב והחזירו לפניו, ולא יצא כלל אלא אחר כמה ימים, האם טמאה לידה משעה שהוציא את רוב הראש תחילה, ומאותה שעה מונה ימי טומאה וטהרה. וכמו כן, אם וולד ראשון הוא, הרי זה בכור לנחלה ולפדיון, אפילו אם הכניס ראשו, וקדמו אחיו התאום לצאת כולו, כי ביציאת הראש כבר נחשב הראשון כילוד, ונמצא שאחיו נולד אחריו. אלא שלעניין זה של בכורה לנחלה, יתבאר בעזה"י להלן, שנחלקו חכמים, האם די ביציאת רוב ראשו שהוא הפדחת, או שבזה צריך שיצא גם פרצוף הפנים].

והסיבה שנתבאר עניין זה גם באדם וגם בבהמה, כי אם היה הדבר מבואר רק באחד מהם, היה מקום לומר, שבזולתו אין הדין כן.

- אם היה מבואר עניין זה רק בבהמה, היה מקום לומר, שרק בבהמה שפתח רחמה גלוי לחוץ, בהוצאת הראש, העובר נחשב כילוד, אבל באדם, שפתח הרחם אינו גלוי לחוץ, שהירכים הן כעין פרוזדור, ואין יציאת הולד ניכרת יפה עד שיצא רובו, אינו נחשב ילוד עד שיצא רובו.

- ואם היה מבואר עניין זה רק באדם, היה מקום לומר, שרק באדם, שפרצוף הפנים שבו הוא חשוב, די ביציאתו כדי שיחשב כילוד, אבל בבהמה, שפרצופה אינו חשוב, עד שיצא רובה אינה נחשבת ילוד.

ממתי הנפל נחשב כילוד

נתבאר, שהעובר נחשב כילוד משעה שיצא ראשו. אכן, לדעת שמואל, כל זה בעובר בן קיימא חי, אבל נפל שיצא ראשו, [אפילו היה חי בשעת הוצאת הראש], או עובר מת שיצא ראשו, אינם נחשבים כילודים בכך, ולכן, אם קודם שיצאו לגמרי, יצא וולד אחר, [תאום בן קיימא חי שהיה עימהם], הרי זה בכור לנחלה ולכהן, ולא פטרו הראשון שהוציא ראשו. כי נפל ועובר מת אינם נחשבים כילודים, [לפטור את הבא אחריהם מפדיון], **אלא כשיצא רוב גופם.**

ודבר זה למד שמואל מהכתוב, "כל אִשֶׁר נִשְׁמַת רוּחַ חַיִּים בְּאֶפְיוֹ", המלמד, שרק זה שיש בו רוח חיים, אפו, כלומר ראשו, חשוב, וביציאת הראש נחשב כילוד, אבל זה שאין בו רוח חיים, שעומד למיתה, אין ראשו חשוב, ואינו נחשב כילוד ביציאת הראש.

אולם דברי שמואל נדחו ממשנתנו, בה מבואר, שהבא אחר נפלים, או אחר עובר שיצא מת, אינו נחשב כפטר רחם, אף כשהוציא הנפל או המת את ראשו בלבד, כי בהוצאת הראש בלבד נחשבים הם כילודים, ואם כן הם נחשבים כפטר רחם,

והבא אחריהם אינו טעון פדיון.

ואין ליישב את משנתנו כדברי שמואל, ולומר, שאף שנקטה לעניין נפל ומת לשון, "שיצא ראשו", באמת כוונת המשנה היא, שרק כשיצא רובו של הנפל או המת הוא נחשב כילוד, ופוטר את הבא אחריו מפדיון, והסיבה שנקטה לשון "ראשו", היא, משום שיש לדייק ממשנתנו דין אחר, והוא, שכשהראשון לא היה נפל או מת, אלא בן קיימא, משעה שנחשב כילוד, הוא בכור לנחלה ולפדיון, והבא אחריו אינו בכור לא לנחלה ולא לפדיון, ולעניין זה, הראשון נחשב כילוד ביציאת הראש בלבד, [כדין בן קיימא שנחשב כילוד ביציאת הראש], ואם היה כתוב במשנתנו "שיצא רובו", היה מקום לטעות, לעניין הדין הזה הלמד מדיוק משנתנו, שכשיצא הראשון בן קיימא, אינו פוטר את הבא אחריו, אלא כשיצא רובו, וזה אינו נכון, כי בן קיימא נחשב כילוד ביציאת ראשו בלבד, [כפי שנתבאר לעיל], וכדי שלא נטעה בדין הלמד מדיוק משנתנו, כתבו בו לשון "ראשו", ולא לשון "רובו".

והסיבה שאין ליישב משנתנו כן, כי ודאי יש להעדיף לכתוב במשנה לשון "רובו", שממנו נלמד שאין הנפל נחשב ילוד אלא ביציאת רובו, ולא ביציאת ראשו, שהוא דין שלא למדנו אותו במקום אחר, מאשר לכתוב במשנה לשון "ראשו", ללמד שבן קיימא נחשב כילוד ביציאת ראשו, שהוא דין שכבר למדנו אותו במקומות אחרים. [כמבואר לעיל].

יצאה הפדחת קודם הגירות

לעיל נתבאר, שהעובר נחשב כילוד משעה שיצא רוב ראשו, שהוא הפדחת, ולכן, היולדת מטמאה טומאת לידה, משעת יציאת הפדחת אף אם החזיר הוולד ראשו פנימה ולא יצא אלא לאחר כמה ימים.

וכן הדין לעניין גויה מעוברת שבאה להתגייר, שאם ילדה בעודה גויה, אינה מטמאה טומאת לידה, [כדין גויה], ואם ילדה לאחר שנתגיירה, מטמאה טומאת לידה [כדין ישראלית], והכל תלוי ביציאת פדחת העובר, שאם יצאה הפדחת של העובר בעודה גויה, היתה הלידה בגיות, ואינה מטמאה טומאת לידה, אף על פי שכל שאר גופו יצא אחר הגיור, ואם יצאה הפדחת לאחר שנתגיירה, היתה הלידה בגירות, ומטמאה טומאת לידה.

יציאת הפדחת לעניין נחלה

לעיל נתבאר שהעובר נחשב כילוד משעה שיצא רוב ראשו, שהוא הפדחת, ובאמת, ברוב הדברים, הכל מודים לכך, שביציאת רוב הראש, שהוא הפדחת, די, אולם לעניין בכור לנחלה, נחלקו חכמים.

לדעת רבי שמעון בן לקיש – מאחר שנאמר בעניין בכורה לנחלה "יָפִיר", יש ללמוד, שאין בכור לנחלה, אלא זה שניתן להכירו, ואם כן, אין בכור לנחלה אלא זה שיצאו פניו, [שעל ידם ניתן להכירו], אבל הוציא ראשון פדחתו בלבד [ומת או הכניס ראשו, קודם שהוציא פרצופו], אינו בכור לנחלה, ומעתה אם אחר כך הוציא אחיו את ראשו עם הפרצוף, השני הוא בכור לנחלה.

ולדעת רבי יוחנן – אף לעניין בכורה לנחלה, די ביציאת הפדחת להיחשב כילוד, להיות בכור לנחלה, ואין צורך ביציאת הפנים, כי גם על ידי הפדחת ניתן להכירו, ואין ללמוד מהכתוב "יָפִיר", שאינו בכור לנחלה אלא כשיצא פרצוף פניו.

באיזו עדות מתירים אשת איש

מבואר בברייתא, שאין מתירים אשת איש על ידי עדות שבעלה מת, אלא אם כן ראו העדים מהמת, את הפדחת עם פרצוף הפנים, ודבר זה למד מהכתוב, "הִפְּרַת פְּנֵיהֶם עֲנֶתָה בָּם וְחִטְּאָתָם פְּסָדִים הִגִּידוּ לֹא כַחֲדוֹ אוֹי לְנַפְשָׁם כִּי גָמְלוּ לָהֶם רָעָה", שרק על ידי הכרת הפנים, ניתן להעיד עליו.

- ולכאורה דין זה מסייע לדברי ריש לקיש, שכן גם ממנו יש ללמוד, שאין להכיר אדם אלא על ידי הכרת פניו, ואם כן, כשאמרה תורה לעניין בכורה לנחלה "יָפִיר", כוונת התורה לבכור שיצאו פניו, שניתן להכירו על ידי פניו.

- אולם ניתן ליישב דין זה גם עם דברי רבי יוחנן, בשני אופנים. (א) באמת ניתן להכיר אדם גם על ידי הפדחת בלבד, ורק לעניין עדות אשה החמירו חכמים, שלא להתירה אלא בעדות שהכירו אותו גם על ידי פרצוף הפנים. [ורק בתחילת העדות החמירו, כלומר בראיית המת, אבל בסופה הקלו, שלא רק העד עצמו כשר להעיד על מה שראה, אלא גם עד מפיעד, ומפי אשה, ומפי עבד]. (ב) באמת ניתן להכיר אדם גם על ידי הפדחת בלבד, ולכן כשאמרה תורה "יָפִיר", די ביציאת הפדחת, להחשיבו כמוכר, ורק במקום שנאמר בפירוש שיש להכיר גם את פניו, כגון "הִפְּרַת פְּנֵיהֶם", בזה לא די בהכרת פדחת, וצריך גם הכרת פנים.